

SPANNING

AFRIKA, EEN CONTINENT IN BEWEGING

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Versijnt 11 keer per jaar, jaargang 13, nummer 7/8, augustus 2011

UNITE
DE

AFRIKA: EEN CONTINENT IN BEWEGING

Als Afrika in het nieuws is, is dat meestal niet op een positieve manier. Ja, vorig jaar toen de Wereldkampioenschappen voetbal plaatsvonden in het land waar veel Nederlanders enige verwantschap mee voelen. Maar afgezien van de jubelmomenten tijdens het WK, is er door de bank genomen weinig positiefs te horen of te lezen over het zwarte continent.

Bevolkingen in Noord-Afrika verzetten zich al bijna een jaar tegen hun heersers. Deze Spanning gaat echter over Afrika ten zuiden van de Sahara. Sinds de acties voor de hongerende bevolking van Biafra midden jaren zestig is er – soms met een onderbreking van enkele jaren – vrij permanent aandacht voor hongersnoden in Afrika. Meestal geeft de Nederlandse bevolking met gulle hand om de nood van hun medemensen te lenigen, maar het blijft een druppel op de gloeiende plaat. Een van de grootste problemen is dat het effect van de westerse humanitaire hulp in veel gevallen teniet wordt gedaan door westerse bedrijven die de betrokken landen leeg halen. Zo schrijft Sharon Gesthuizen over de rol van Shell in Nigeria. Het land heeft een enorm potentieel en de mensen zouden er een goed leven kunnen hebben. Maar Shell gaat vanzelfsprekend voor de winst en wat er aan kapitaal in het land blijft, wordt onderling verdeeld door een corrupte klik. Riekje Camara laat zien hoe oneerlijk de rijkdom op de wereld en de toegang tot basisvoorzieningen verdeeld zijn. Vrijhandel, door veel economen gezien als het middel om alle mensen gelijke kansen te bieden, blijkt eerder averechts te werken. Maar wat als minder ontwikkelde landen, ‘het Zuiden’, hun aandeel opeisen in de wereldrijkdom? Marc VandePitte betoogt dat het kapitalisme als systeem dan in gevaar zal komen omdat het juist draait op de onder-schikking van landen in het ‘Zuiden’. De opkomst van China als wereldmacht in Afrika wordt door velen in

het Westen als een serieuze bedreiging gezien. Meine Pieter van Dijk doet de rol van China in Afrika uit de doeken.

In mei maakten Emile Roemer, Ewout Irrgang, Riekje Camara en Eric Smaling een reis door Kenia. In zijn reisverslag gaat Eric Smaling niet alleen in op de armoede die ze tegen kwamen, maar ook op de hoopvolle voorbeelden die tot stand worden gebracht door mensen die tegen de stroom inroeien. Voormalig SP-Eerste Kamerlid Kees Slager bespreekt het boek ‘Congo’ van David van Reybrouck. Een vuistdikke pil over deze vroegere kolonie van België. Armoede gaat gepaard met een slechte toegang tot geneesmiddelen. Dat is ook het geval met medicijnen tegen AIDS, dat mede daardoor epidemische vormen heeft aangenomen in sommige delen van Afrika. Ineke Palm interviewde Wilbert Bannenbergh, die betrokken was bij een fabriek in Oeganda die de bestaande patentregels creatief toepast in het belang van de lokale bevolking.

In Afrika zijn in de loop der jaren nogal wat leiders opgestaan die het met de mensenrechten niet zo nauw namen. Berechting van hen door het Internationaal Strafhof in Den Haag is niet alleen pure winst. De juridische aanpak van mensenrechtenschenders heeft ook zijn beperkingen, aldus Johan van den Hout in een bespreking van het boek van Geert-Jan Knoops over dit onderwerp. Muziek speelt in verzetsbewegingen vaak een rol van betekenis. Dat is in ieder geval in Zuid-Afrika het geval. Een van de levende legendes uit die periode is Hugh Masekela die aan bod komt in de zeventigste afdeling van het Rijke Rooie Leven.

Ronald van Raak tenslotte gaat de strijd aan met professor Elzinga die bij zijn kruistocht tegen de SP-afdrachtregeling oneigenlijke middelen gebruikt.

INHOUD

3	ZEGEN OF VLOEK
7	DE WERELD ALS EEN DORP
11	OVERLEEF HET KAPITALISME DE OPKOMST VAN HET ZUIDEN?
16	DUIZEND JAAR AFRIKA
18	CHINA'S ACTIVITEITEN IN AFRIKA
20	REISDAGBOEK KENIA
24	CONGO, EEN GESCHIEDENIS
26	BLUFPOKER
28	MEDICIJNEN VOOR WIE HET BETALEN KAN
29	DE POLITIEKE HETZE VAN PROFESSOR ELZINGA
30	HUGH MASEKELA, ‘COAL TRAIN’
32	OPINIE: NIET WÉÉR DIE HONGER IN AFRIKA

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden.

De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Vijverhofstraat 65

3032 SC Rotterdam

T (010) 243 55 40

F (010) 243 55 67

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Vijverhofstraat 65

2032 SC Rotterdam

T (010) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Sjaak van der Velden

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Antoni Gracia

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Foto cover

Hollandse Hoogte

SHELL IN NIGERIA

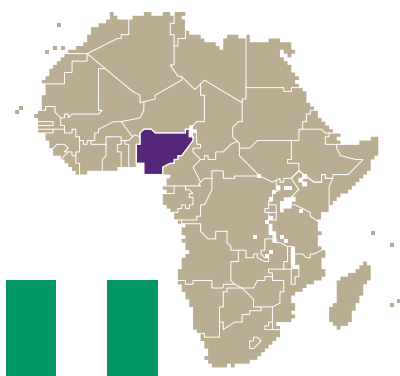
ZEGEN OF VLOEK?

Tekst: Sharon Gesthuizen, SP-Tweede Kamerlid

Soms vertellen kleine dingen een groot verhaal. De zijkant van de reisgids 'Africa' van Lonely Planet bijvoorbeeld. Wie die zijkant bestudeert – niet de kaft maar de zijde waar je tegen het kale boekblok aankijkt – ziet direct dat er voor de meeste toeristen vijf interessante bestemmingen zijn op het continent. Deze bestemmingen zijn de landen waaraan deze populaire gids een aanzienlijk deel van de pagina's besteedt. De namen van de landen laten zich gemakkelijk raden: Egypte, Kenia, Marokko, Tanzania en Zuid-Afrika. De landen waar ook de reisbureaus mee adverteren; hoewel dat voor Egypte de laatste maanden anders lag. Wie toch het deel over Nigeria opzoekt en bij de eerste alinea begint, leest om te beginnen dat het minder erg is om in Nigeria te zijn dan wel wordt beweerd. 'We love Nigeria', aldus Lonely Planet.

Zoals zoveel Afrikaanse landen heeft dit land in West-Afrika eigenlijk alles in zich om een toplocatie te worden – voor mensen die de mooie plekjes van de wereld willen zien, maar ook voor landbouw. Het klimaat is goddelijk: warm maar weldadig. De aarde is vruchtbaar en geschikt voor uiteenlopende gewassen. Het landschap is gevarieerd: van berg tot savanne en van mangrove¹ tot woestijn.

Nigeria is het dichtstbevolkte land in Afrika en mede daardoor heeft het de populairste film- (en televisie-) industrie van het continent: *Nollywood*. Ook bestaat er een grote en invloedrijke muzikscene. Nigeria is qua industrie vooral bekend van het zwarte goud: in de aarde zit een gigantische olievoorraad. Het land staat in de top tien van meest producerende landen en er werden van 2005 tot

NIGERIA

Hoofdstad: **Abuja**

Inwoners: **149.2 miljoen** (2009)

Landstaal: **Engels**

Godsdienst: Moslim **51%**, Christen **48%** en overige **1%**, 2003

Nationaal inkomen per hoofd: **2.500 dollar**

Levensverwachting: **47,6 jaar**

Human Development Index: **0,423** (*hier geldt, hoe hoger hoe beter. Nederland staat op 0,890*)

Foto: Mark Allen Johnson / Hollandse Hoogte

De aanwezigheid van Shell zorgt voor grote milieuproblemen.

2009 zo'n 4,3 miljard vaten olie gewonnen. Geschatte marktwaarde: 291 miljard US dollar.² Nigeria is tegelijkertijd wat betreft inkomsten sterk afhankelijk van de winning en export van die olie. Trieste bijkomstigheid is dat geen van de vier Nigeriaanse raffinaderijen behoorlijk werkt; er moet daardoor veel relatief dure benzine 'terug' worden geïmporteerd. Toch zou de Nigeriaanse bevolking moeten kunnen profiteren, met een regering die jaarlijks vele miljarden opstrijkt aan olie-inkomsten. Zelfs meer dan 80 procent van de overheidsinkomsten is hiervan afkomstig. Maar wie Nigeria en zeker de Nigerdelta bezoekt, kan zich niet aan de indruk onttrekken dat de meeste Nigerianen alleen maar te lijden hebben onder de 'zegeningen' van hun olierijke aarde.

NIGERIA: GREAT NATION, GOOD PEOPLE

Een westerse diplomaat verzuchtte eens in mijn bijzijn, bij het lezen van het motto *Nigeria: great nation, good people* (onderdeel van een campagne waarmee de Nigeriaanse regering het imago van het land tracht op te vijzelen – red.): 'Ja ja, dat zal wel.' Voor wie uit Noord-Europa komt is Nigeria een andere wereld. Regels, geschreven of ongeschreven, die bij ons gelden zijn niet of veel minder van kracht in het grootste land aan de Golf van Guinea. Wie meent dat dit alleen maar corruptie of gebrek aan ontwikkeling genoemd kan worden heeft het niet goed begrepen: er is een andere cultuur. Tegelijkertijd liegen de cijfers van Transparency International er niet om. In 2010 scoorde Nigeria opnieuw schrikbarend slecht en moest het land het doen met plaats 134 en een 2,4 op een schaal van 1 tot 10. Ter vergelijking: Nederland scoorde 8,8 (plaats 7), Ghana 4,1 (plaats 62) en Griekenland 3,5 (plaats 78). 'Ieder land kent corruptie, maar in Nigeria wordt alles gestolen', aldus de diplomaat. Aan te leggen wegen worden betaald maar alle tussenpersonen en aannemers stelen het geld: de weg komt er nooit. Voor het onderhoud aan vliegtuigen wordt op papier geld gereserveerd, maar als het geld er ook echt

is verdwijnt het zonder dat er *ooit* een technicus binnen een straal van honderd meter bij het vliegtuig was. Er is maar één vliegmaatschappij in het land waarbij je je leven zeker bent en die heeft uitsluitend Duitse monteurs en piloten in dienst. Het volk leeft zonder gezondheidszorg, zonder scholen, zonder stromend water en elektriciteit. Parlementariërs verdienen in Nigeria volgens berekeningen van de centrale bank een slordige twee miljoen euro per jaar. Alleen in verkiezingstijd komen politici bij de bevolking en strooien met naira (Nigeriaanse munteenheid). Bij de verkiezingen dit voorjaar vielen honderden doden en sloegen tienduizenden mensen op de vlucht uit angst voor het geweld.

Wie naar Nigeria gaat, krijgt te maken met zaken die in Noord-Europa corruptie genoemd zouden worden. Het al dan niet betalen van de douanebeambte, zodat de rij op het vliegveld kan worden gepasseerd. De keuze tussen wachten of diep in de buidel tasten wanneer 's avonds laat, door militairen staande gehouden, de uren wegtikken, de vlucht wordt gemist en de maag knort. Het meebrengen van geschenken, het betalen van maaltijden, het voldoen aan verwachtingen om medewerking te krijgen van mensen die je de weg moeten wijzen in een vreemd en ver land. Waar ligt de grens?

EEN OORDEEL

Nigeria kent meer dan alleen corruptieproblemen. Er is de afgelopen decennia vermoedelijk twee keer zoveel olie weggelekt in de Delta als in de Golf van Mexico ruim een jaar geleden (BP-ramp, 779 miljoen liter). Er wordt nog altijd op grote schaal gas afgefakkeld.³ Ruim 70 procent van de Nigerianen leeft in uitzichtloze armoede. Met de reputatie die het land heeft wat betreft criminaliteit is er nauwelijks sprake van buitenlandse investeringen – met de olie-industrie als grote uitzondering op de regel. Toeristen zijn er niet – wat de Lonely Planet ook mag schrijven. Lokale zowel als regionale conflicten zijn aan de orde van

de dag, sinds de Engelsen in 1960 vertrokken. *But who is to blame?*

Milieu- en mensenrechtenactivisten die zich bezighouden met de problematiek in de Nigerdelta wijzen vrijwel unaniem naar bedrijven als Shell. Shell wijst op zijn beurt op de situatie in het land die hierboven is beschreven: hoe kan ons bedrijf in vredesnaam verantwoordelijk worden gehouden voor deze enorme puinhoop? 'Dagelijks worden 100.000 vaten olie gestolen in Nigeria', zei het bedrijf nog jongstleden juli. Intussen kwam alleen al in het afgelopen jaar diverse keren aan het licht dat het bedrijf zelf bepaald geen schone handen heeft waar het op zakendoen in Nigeria aankomt. De Amerikaanse beurswaakhond SEC pakte Shell vorig najaar aan omdat medewerkers van het bedrijf zich aan omkoping schuldig hadden gemaakt. Kort daarna bleek de recent vertrokken baas van Shell Nigeria, Ann Pickard, tijdens haar dienstjaren in niet mis te verstane bewoordingen hoog op te hebben gegeven van de invloed die Shell heeft binnen alle lagen van de Nigeriaanse overheid. 'We've got people everywhere', aldus Pickard.⁴ En op 3 augustus van dit jaar werd bekend dat Shell zich neerlegt bij de uitspraak van een Engelse rechter en erkent verantwoordelijk te zijn voor twee gigantische olie lekkages in Bodo, Ogoniland. Hierbij is volgens experts sinds 2008 mogelijk 38 miljoen liter olie weggelekt in de krekken. Shell zal naar verwachting honderden miljoenen euro's moeten betalen aan smartengeld en aan kosten om de troep op te ruimen. Dat laatste zal naast veel geld overigens ook nog vele jaren kosten.

Dan zijn er nog de incidenten die in Nederland het nieuws niet eens halen: Shell dat geweldsinstructies geeft aan de mensen die zijn pijpleidingen bewaken en daartoe ook geweren aanschaft. Shell dat jaar in jaar uit zijn eigen doelstelling om te stoppen met het affakkelen van gas niet haalt. Shell dat liegt over de oorzaken van lekkages: altijd beweert dat er sprake is van sabotage en weigert te

erkennen dat het bedrijf zelf ook fouten maakt of de boel slecht onderhoudt.⁵

Onschuldig is de Nederlands-Britse onderneming dus niet. Maar in hoeverre is Shell schuldig aan de grote problemen van de Nigeriaanse bevolking? 'Shell corrupts our youth', zegt een lokale activist uit Port Harcourt. Een lastig te bewijzen stelling. En waarom zou een bedrijf dat het vreselijk vindt om reputatieschade te lijden als gevolg van smerige praktijken die openbaar worden, ervoor kiezen om opzettelijk fout te handelen in deze tijd van keiharde mediacratie? Terwijl het tegelijkertijd strenge gedragscodes en anti-corruptieregels opstelt, personeel traint om eerlijk en transparant te handelen, geld investeert om het leven van de bewoners in de Delta te verbeteren en bovendien zelf slachtoffer wordt van diefstal – getuige de cijfers die aantonen dat zo'n 10 procent van de olie die het oppompt verdwijnt? Zo bekeken is het niet verwonderlijk dat een groot deel van de mensen, Nederlandse politici op de eerste plaats, gelooft dat Shell naar eer en geweten handelt en daarmee vooral welvaart en ontwikkeling heeft gebracht in het Afrikaanse land. Het is nodig de achtergronden verder te onderzoeken.

DE ACHTERGRONDEN

Shell is nu ruim vijftig jaar actief in Nigeria. Het was daar bijvoorbeeld ten tijde van de moord op Ken Saro-Wiwa.⁶ Dat was de belangrijkste reden voor Nederland en het Verenigd Koninkrijk om zich tegen de – overigens ook door Mandela gesteunde – olieboycot van Nigeria te verzetten. Gezien het belang van het hebben van voet aan de grond in Nigeria en zo bij de olie te kunnen komen, is decennialang gemarchandeerd met de principes die in onze cultuur zo hoog in het vaandel staan. Niet alleen Shell, ook de Nederlandse politiek heeft al die tijd veelvuldig oogjes toegeknepen als het ging om misstanden in Nigeria. Net zoals dat is gebeurd in Libië overigens en op zoveel andere plekken – niets nieuws onder de zon. Bij de verkiezingen van 2006 deed een Europese waarnemingscommissie verslag van de gang van zaken in het land. Er was sprake van een bloedbad, maar het rapport verdween in een lade. Er zijn te veel Europese landen met belangen in Nigeria; men wil niet op tenen trappen. Mede daarom is er in het Nederlandse parlement nauwelijks gesproken over de Nigerdelta en de problemen die samenhangen met de aanwezigheid van de olie-industrie. Tot afgelopen januari, toen op verzoek van de SP een hoorzitting werd georganiseerd in de Tweede Kamer. De relatief nieuwe woordvoerders van partijen als VVD en CDA, die normaal gesproken liever niet zien dat er te veel focus komt op de handel en wandel van Shell, stemden direct na het zomerreces van 2010 in met de procedure waarbij Shell, mensen- en milieurechtenorganisaties, onderzoekers en andere betrokkenen gehoord zouden worden door de Kamercommissie Economische Zaken. Kort daarvoor was de SP in Nigeria geweest om zelf polshoogte te nemen. Daar hadden woordvoerders van Shell toegegeven dat het bedrijf om bedrijfseconomische redenen zijn mond houdt over de misstanden. Shell is voor 30 procent aandeelhouder en de operator in een joint venture met de Nigeriaanse overheid, de NNDC. Dat bedrijf zorgt voor de exploitatie van een groot deel van de Nigeriaanse olie. 'We have to do business', zei de grote

baas van Shell Sub-Sahara. Het bedrijf weet dat er militairen en hooggeplaatste officieren achter de diefstal van de olie zitten. Daarbij worden pijpleidingen beschadigd en verdwijnt olie. Niet alleen in tanks en jerrycans; ook in het water en in de grond. Dit vormt naast productiefouten de grote oorzaak van de milieuramp die zich in de Nigerdelta voltrekt. Een ramp die voor de bewoners van het voorheen vruchtbare en visrijke gebied een einde aan de mogelijkheid om in hun levensonderhoud te voorzien betekent. Armoede, ziekte en criminaliteit zijn het gevolg. Deze situatie kost Shell geld, het maakt de situatie voor de werknemers van het bedrijf gevaarlijk en het verbindt de naam van het concern direct aan het lijden van miljoenen mensen die in de delta wonen. De Nigeriaanse bevolking is terecht woest over de situatie. En de woede keert zich begrijpelijkerwijs tegen het bedrijf. Toch acht Shell het verstandiger om zijn mond te houden over de betrokkenheid van het regime bij de misstanden.

Gaan we nog wat verder terug in de tijd dan is er, volgens maatschappelijke organisaties, bewoners van de Nigerdelta en mensen als de Nigeriaanse activist Leedum Mittee ⁷ bovendien sprake van het actief bevorderen van corruptie door Shell. De verdeel- en heerstactiek werd volgens deze mensen veelvuldig door het bedrijf toegepast. Een aantal mensen in een gemeenschap waar Shell actief wilde worden, werd afgekocht en betaald om de belangen van Shell te behartigen. Het was de gemakkelijkste en de goedkoopste manier om bij de olie te komen. Deze manier van zakendoen paste wellicht bij de ideeën die niet alleen bij Shell maar bij veel westerse bedrijven leefden over Afrika – en bleek de strop te zijn waarin uiteindelijk alle betrokkenen terecht zouden komen. Met als enige uitzonderingen Shell zelf, dat een behoorlijke winst maakt met de olie uit Nigeria, en corrupte politici en hooggeplaatsten die hun zakken vullen door de hand te lichten met regels. Ze stelen zo geld dat de samenleving toekomt en laten gevaarlijke situaties ontstaan of voortbestaan. Zo komt de Nigeriaanse overheid geen enkele gemaakte afspraak na over investeringen in een systeem om gas op te vangen dat vrijkomt bij de winning van olie. Het gevolg is dat er jaarlijks enorme hoeveelheden gas worden afgepakt in Nigeria. Op tientallen plekken waar olie wordt gewonnen, branden aan het einde van een pijpleiding dag in dag uit reusachtige vlammen; met alle schadelijke effecten voor bevolkingen en milieu van dien. De overheid zou als grootste aandeelhouder van de joint venture NDDC geld moeten investeren om dit gas op te vangen en aan te wenden ten gunste van de bevolking. Shell wijst in besloten gesprekken op de verantwoordelijkheid van de Nigeriaanse overheid. Tegelijkertijd houdt het bedrijf op belangrijke momenten zijn mond, om diezelfde overheid te vriend te houden. Bovendien zijn het krokodillenrannen die het bedrijf huilt: het is slachtoffer geworden van een cultuur die het bedrijf zelf mede heeft bewerkstelligd en nu nog gedooft. Wie zwijgt stemt toe. Als grootste operator in het land heeft het bedrijf veel invloed.

Intussen zit de bevolking in Nigeria klem. Hoe hard de moraal ook verkondigd mag worden in redes van Europese leiders – het credo blijkt: als je geld wilt verdienen mag je vieze handen maken. Verantwoordelijkheid voor de

situatie wordt van de hand gewezen. De meeste Westerse landen beroepen zich op de gedachte ‘als onze bedrijven vertrekken nemen de Chinezen het over – en dan wordt het nog veel erger’. De situatie in Nigeria is complex en uiterst lastig te overzien. In een dergelijke chaos is het lastig te bewijzen wie schuld heeft. Des te gemakkelijker is het voor de spelers om zich te verschuilen achter die complexiteit. De bewoners trekken aan het kortste eind. Zonder macht en middelen zijn zij kansloos tegenover zowel bedrijf als overheid. Voor maatschappelijke organisaties en ook de SP ligt er een taak om hen te helpen in de strijd. Het tij is te keren; dat bewees de uitspraak van de Engelse rechter onlangs. Ook voor Nederlandse rechters en wetgevers zijn er mogelijkheden. Zaken als schoon en eerlijk handelen, met respect voor mens en milieu, kunnen worden afgedwongen. Ook corrupte Nigerianen die hun geld het liefst in Europa en de VS komen uitgeven, kunnen worden bestreden, bijvoorbeeld met internationale afspraken over visumbeperkingen. Als we het belang van mensen en milieu maar laten prevaleren boven het maken van winst. Nederlandse bedrijven moeten zich wereldwijd houden aan internationale rechten, wat hen verplicht tot het respecteren van mensen- en milieurechten en het weren van corruptie. Doen zij dat niet, dan moeten ze in Nederland voor de rechter verschijnen. Bovendien zijn alle bedrijven gevoelig voor publiciteit, zeker als daarmee zwaktes en fouten worden blootgelegd. Het zal in de toekomst voor Shell meer moeten lonen om zich te verzetten tegen corruptie, in plaats van eraan mee te doen en het zelfs te stimuleren.

- 1 *Een mangrove is de begroeiing in een delta die onder invloed staat van het getij. We hebben een nabootsing kunnen zien in Burgers' Bush afgelopen winter.*
- 2 Jan Willem van Gelder, Denise Kouwenhoven, Anna van Ojik, 'Winsten uit Shell's olie- en gaswinning in Nigeria: Een onderzoeksrapport voor Zembla', juni 2010
- 3 Diederik Olders, 'Sharon Gesthuizen in Nigeria. Corrupte overheid en oliemaatschappijen steunen elkaar', in Tribune januari 2011, p. 18-20
- 4 'The ambassador reported: "She said the GON [government of Nigeria] had forgotten that Shell had seconded people to all the relevant ministries and that Shell consequently had access to everything that was being done in those ministries."', in Guardian 8 december 2010
- 5 Shell beweerde tot januari 2011 dat 90 procent van de lekkages in Nigeria door sabotage kwam. Tijdens de door de SP aangevraagde hoorzitting in de Tweede Kamer op 26 januari van dit jaar gaf Shell toe dat het percentage lekkages in ieder geval voor 30 procent te wijten was aan fouten of ongelukken bij het bedrijf.
- 6 Shell is tevens aangeklaagd wegens betrokkenheid bij deze moord. Een aantal jaren terug is er met de nabestaanden van Saro-Wiwa een schikking getroffen.
- 7 Leedum Mittee was betrokken bij de groep activisten die bekend stond als de 'Ogoni nine'. Deze negen mannen werden in de jaren negentig van de afgelopen eeuw allemaal gedood door het regime in Nigeria. Mittee is de enige nog levende activist en hij was voorzitter van de technische commissie die in opdracht van Goodluck (de Nigeriaanse president) onderzoek deed naar de mogelijkheden om de problemen en conflicten in de delta op te lossen.

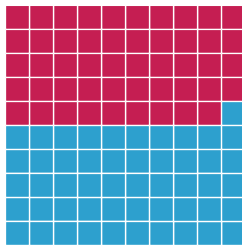
DE WERELD ALS EEN DORP

Tekst: Riekje Camara

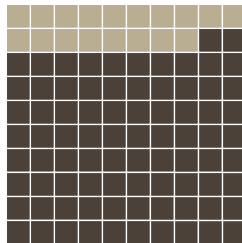
Vandaag de dag lijkt de wereld een dorp geworden door de globalisering, door alle technologische veranderingen van internet en e-mail. Kostte kort na de Tweede Wereldoorlog een intercontinentaal telefoongesprek nog een fortuin, nu is het bijna gratis

of helemaal gratis via Skype of MSN. Maar het idee van de wereld als een groot dorp, de Global Village, is ook bedrieglijk: de enorme ongelijkheid komt hierin niet tot uiting. Zo gaat er 114 keer meer subsidie naar een koe in de EU dan een Afrikaan in een

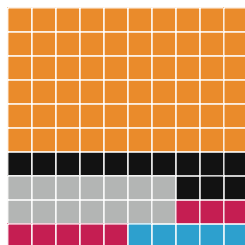
arm land aan steun krijgt (\$ 913 vs. 8). Als de wereld een dorp was van 100 mensen, dan zouden we die bevolking op verschillende manieren kunnen verdelen. Naar geslacht, naar kleur of naar nationaliteit. Die gegevens staan in de bovenstaande blokdiagrammen.

■ 49% Vrouw
■ 51% Man

■ 82% kleurling
■ 18% wit

■ 60% Aziaten
■ 14% Afrikanen
■ 12% Europeanen
■ 8% Latijns Amerikanen
■ 5% Noord-Amerikanen

Aan het eind van het artikel staan de gegevens over de toegang die mensen hebben tot allerlei voorzieningen en de verdeling van de totale rijkdom. Daaruit blijkt bijvoorbeeld dat 2 van de dorpelingen de helft van alle rijkdom bezitten, terwijl de helft van die mensen samen een procent bezitten.

Als de wereld een dorp was, dan zou dat dus een heel ongelijk dorp zijn. En ook de inkomens in het dorp zijn heel ongelijk verdeeld. Die enorme verschillen in inkomen en vermogen zijn ook terug te zien in de internationale machtsverhoudingen, de internationale handelsrelaties en de internationale financiële instellingen. Bij globalisering zijn vooral IMF, Wereldbank en WTO relevant als de internationale instellingen waar beslissingen worden genomen.

Hoewel China uiteraard ook een steeds belangrijkere speler is. De kritiek die de SP heeft op de globalisering heeft betrekking op zowel het democratische gehalte van de internationale (financiële) instellingen als op hun ideologische koers.

HET DEMOCRATISCHE GEHALTE VAN DE INTERNATIONALE FINANCIËLE INSTELLINGEN

Hoewel in ontwikkelingslanden 80 procent van de wereldbevolking woont, bezitten de hoge inkomenslanden meer dan 60 procent van het stemrecht in de Wereldbank en hebben de VS zelfs vetorecht. De landen die wat betreft inkomen in het midden zitten, zoals China, India en Brazilië, bezitten ongeveer eenderde van het stemrecht en de lage inkomenslanden zo'n 6 procent. Deze verdeling betekent dat het principe van 'one dollar, one vote' geldt, in plaats van 'one man, one vote'. Democratischer zou volgens de SP een systeem zijn waarbij beslissingen door de Raad van Bewindvoerders slechts genomen mogen worden wanneer zowel een meerderheid van de lidstaten voor heeft gestemd als een meerderheid van de op quota gebaseerde stemmen (het dubbele meerderheidsstemsysteem). Wat er nog bij komt, is dat Europa een onevenredig groot aantal zetels heeft in het dagelijks bestuur van het IMF. Volgens ons moet Europa plaatsen opgeven ten gunste van ontwikkelingslanden, zodat ook hier hun stem beter te horen zal zijn. Ook zou het afwisselen van de leden van de Raad tussen alle landen van de kiesgroep geïntroduceerd kunnen worden.

Binnen de Wereld Handels Organisatie (World Trade Organization, WTO) heeft ieder land een gelijkwaardige stem. Daarmee is deze organisatie in theorie democratischer dan het IMF en de Wereldbank. In de praktijk blijkt echter dat achter de schermen de belangrijkste beslissingen genomen worden door de G20 (onder andere de VS, de EU, Japan en enkele grote ontwikkelingslanden zoals Brazilië en India). Vergeleken met het verleden is het al een hele verbetering dat in ieder geval de grotere ontwikkelingslanden nu een belangrijke rol spelen. In 2003 werd in Cancún (Mexico) een

WTO-conferentie gehouden om een aantal algemeen geldende handelsafspraken te maken. Deze afspraken werden geblokkeerd door de grotere ontwikkelingslanden en sindsdien verkeert de handelsronde in een impasse. Dit is een duidelijke illustratie van het feit dat de rijke landen niet langer op eigen houtje kunnen bepalen welk beleid er wordt gevoerd. Er is echter nog veel ruimte voor verbetering.

Zo is er een 'green room', een kamer binnen het WTO-gebouw. Hier vinden schimmige bijeenkomsten plaats, veelal bijeengeroepen door de VS en de EU, waar informele besluiten vervolgens als besluiten aan de rest van de WTO-lidstaten worden gepresenteerd. In de praktijk bepalen de rijke landen in de green room dus het beleid voor armere landen, bijvoorbeeld bij patenten op medicijnen. Nederland zou zich meer moeten inzetten voor steun aan de kleinere ontwikkelingslanden bij de zeer gecompliceerde WTO-onderhandelingen. Ook dient de 'geschillen-procedure' drastisch te veranderen. Waar de voorganger van de WTO, de 'General Agreement on Tariffs and Trade' (GATT), vereiste dat uitspraken unaniem door alle landen werden goedgekeurd is de situatie nu omgekeerd: WTO-uitspraken kunnen alleen unaniem door alle lidstaten worden tegengehouden. Bovendien dient het systeem van de geschillenbeslechting verbeterd en transparanter te worden. Dit kan door ervoor te zorgen dat de kosten van een proces geen obstakel vormen voor de minst ontwikkelde landen, door de vertegenwoordiging van meer mensen uit ontwikkelingslanden in de panels waarin de geschillen worden beslecht en door rekening te houden met de specifieke problemen van de minst ontwikkelde landen.

De geschillen(beslechtsings)procedures vormen de kroon op een organisatie die progressieve wetgeving op bijna alle gebieden frustreert. De procedure moet dan ook vergaand worden herzien. Panel-uitspraken zouden voortaan niet meer unaniem maar bij gekwalificeerde meerderheid moeten kunnen worden herroepen. Ook moeten de leden van deze panels aan strenge eisen gaan voldoen om te verzekeren dat zij deskundig zijn op

de terreinen waarover zij zich moeten uitspreken, ook buiten de handels-politiek in strikte zin. De WTO is geen VN-instelling. Dat is onlogisch. De Wereld Handels Organisatie dient te worden omgevormd tot een gespecialiseerde VN-instelling zoals het IMF en de Wereldbank dat ook zijn en dient onder toezicht van de Algemene Vergadering van de VN te vallen.

IDEOLOGISCHE KRITIEK

De ideologische kritiek op de globalisering is in feite nog belangrijker dan het voorgaande en richt zich vooral op het idee van vrijhandel als medicijn voor alle kwalen, een panacee.

Economische cijfers zijn vaak ondeugdelijk. Dit geldt in extreem hoge mate voor de discussies over vrijhandel en globalisering. Laten we een voorbeeld nemen: de Wereldbank schatte in 2009 de verwachte welvaartswinst bij afronding van een 'geslaagde' Doha-ronde (lees: handelsliberalisering) op 150 miljard dollar. In 2003 schatte de Wereldbank echter nog dat een succesvolle Doha-Ontwikkelingsronde 500 miljard dollar zou opleveren voor de economieën in de Derde Wereld. Na kritiek op de methodologie werd die schatting verlaagd tot 90 miljard dollar en vervolgens tot 39 miljard dollar.¹ Onderzoekers aan een Frans onderzoeksinstituut kwamen – met behulp van een ander, meer realistisch rekenmodel – tot slechts \$18 miljard als vermoedelijk positief resultaat van de liberalisering van de landbouw die in het kader van de Doha-onderhandelingen wordt nagestreefd. Volgens deze berekening zullen de ontwikkelde landen \$19 miljard winnen, China en Zuid-Azië ruim \$2 miljard en rest van de wereld – lees: Ontwikkelingslanden – gaan er juist \$3 miljard op achteruit.²

Dat vrijhandel inderdaad geen panacee is en vroeger ook niet was zoals vaak gesuggereerd, stelt ook de Zuid-Koreaanse econoom Ha-Joon Chang, docent op de Cambridge University. Zijn kritiek richt zich op het feit dat het Westen zich helemaal niet heeft ontwikkeld via vrijhandel, maar juist door drastisch overheids-ingrijpen zoals tariefmuren, het verstrekken van subsidies, staats-

geleide ondernemingen, capital controls etc. Het is dus ontzettend kwalijk dat het openen van de markten nu wel geëist wordt van ontwikkelingslanden. Laat de vrijhandelseconomen maar uitleggen hoe vrijhandel een verklaring kan zijn voor het economische succes van de rijke landen vandaag de dag terwijl er nauwelijks sprake was van vrijhandel voordat zij rijk werden, aldus Chang.

Tot zover de effecten van vrijhandel/globalisering op economische groei. Hiermee samenhangend bestaat de discussie over de effecten van globalisering op inkomens(on)gelijkheid. Het debat over de verdelingseffecten van globalisering wordt gedomineerd door twee visies. Aan de ene kant zijn er de neoklassieke economen die stellen dat globalisering leidt tot hogere inkomens voor iedereen in zowel relatieve als absolute zin, dus ook voor de lagere inkomens. Aan de andere kant zijn er economen die stellen dat globalisering misschien wel tot een hoger totaal inkomen leidt maar dat de voordelen hiervan ongelijk verdeeld zijn. Dit betekent dat er duidelijke verliezers zijn in relatieve en mogelijk zelfs in absolute zin.

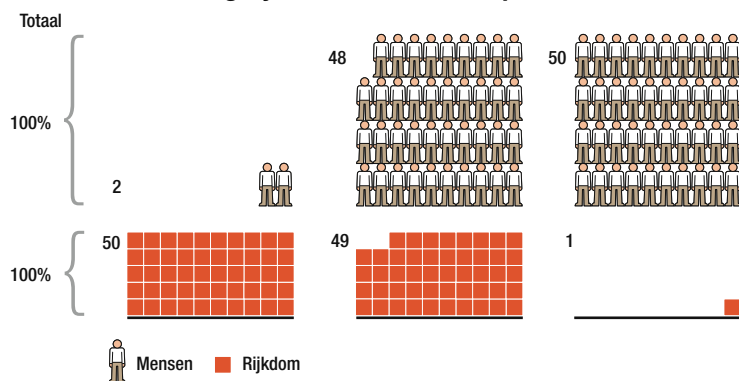
Neoklassieke economen stellen dat vrijhandel niet of slechts een bescheiden rol in de toename van de inkomensongelijkheid heeft gespeeld. Als verklaring voor toegenomen inkomensongelijkheid zien zij voornamelijk de zogenaamde 'skill-biased technological change'. In het Nederlands betekent dit: de technologie heeft zich sinds de jaren zeventig zo ontwikkeld dat er vooral meer vraag kwam naar hoogopgeleiden. Technologische vooruitgang is scheef (biased) geweest in de zin dat veel werk ingewikkelder is geworden en dat bracht een toename van de vraag naar bepaalde soorten vaardigheden met zich mee. En die verandering trad vooral op binnen sectoren, waardoor de toegenomen inkomensongelijkheid vooral veroorzaakt werd door een vraagverschuiving naar vaardigheden binnen sectoren. Om een voorbeeld te noemen, in de automobielandustrie is het maken van onderdelen gemechaniseerd en werken op die afdelingen nog vrijwel uitsluitend geschoolde mensen. De

assemblage van auto's gebeurt dan door lager opgeleide werknemers die daardoor ook minder verdienen. De economen die stellen dat vrijhandel wél de oorzaak van toenemende inkomensongelijkheid is vinden hiervoor diverse oorzaken. Zo laat onderzoek van Krugman en andere Amerikaanse economen zien dat de handel met ontwikkelingslanden sinds het begin van de jaren negentig verdubbeld is en dat de ontwikkelingslanden waarmee handel wordt gedreven arbeidsintensiever (China!) zijn geworden. Dus het traditionele Stolper-Samuelson effect van handel op inkomensongelijkheid is een stuk groter geworden. Dat betekent de toename van de reële beloning voor de meest overvloedig aanwezige productiefactor in een land dat handelsbeperkingen opheft en die handel liberaliseert.

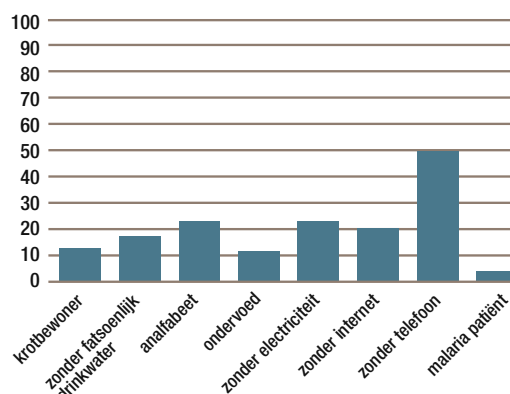
Handel is tevens een oorzaak van grotere ongelijkheid doordat een steeds groter deel van de handel in intermediaire (half-afgewerkte) goederen betreft. Een deel van de productie in ontwikkelde landen wordt 'ge-outsourced' naar ontwikkelingslanden. Door deze outsourcing, van met name ongeschoold werk, daalt ook de vraag naar ongeschoold werk in industriële sectoren in ontwikkelde landen. In de landen waarnaar het ongeschoolde werk ge-outsourced wordt, is het werk veelal geschoold werk. Dus zelfs in deze landen zorgt globalisering voor toenemende ongelijkheid. In deze optiek wordt de 'skill biased theory' dus niet ontkend, maar vormt een integraal onderdeel van de theorie die handel als oorzaak van grotere ongelijkheid ziet.

Branko Milanovic, onderzoekseconoom bij de Wereldbank, heeft veel onderzoek gedaan naar 'Global inequality' (wereldwijde ongelijkheid). In een artikel van zijn hand vindt hij enig bewijs voor het feit dat bij een heel laag algemeen inkomensniveau de rijken profijt hebben van handelsliberalisering. Naarmate het inkomensniveau stijgt, zo rond het inkomensniveau van landen als Colombia, Chili of Tjechië, verandert dit. Het lijkt erop dat handelsliberalisering de inkomensongelijkheid in een land eerst verslechtert voordat het

Verdeling rijkdom over het dorp

Van de dorpsbevolking is...

verbetert. Oftewel, het lijkt erop dat het effect van handelsliberalisering op de inkomensverdeling afhangt van het aanvankelijke inkomensniveau. In een ander zijn onderzoek stelt Milanovic dat door een nieuwe rekenmethode is gebleken dat de wereldwijde inkomensongelijkheid nog groter is dan tot nu toe gedacht. De 10 procent rijkste mensen op aarde blijken niet 50 procent maar 57 procent van het wereldwijde inkomen te bezitten.

Er bestaat geen degelijke wetenschappelijke onderbouwing voor de gedachte dat vrijhandel niet leidt tot inkomensongelijkheid. Bovendien zijn de veronderstellingen van de neoklassieke economie slechts theorie, ze staan ver buiten de dagelijkse werkelijkheid. Politici mogen daarom geen handelsliberalisering opleggen aan ontwikkelingslanden.

Handelsliberalisering betekent voor ontwikkelingslanden namelijk vaak verminderde belastinginkomsten uit importheffingen en veranderende relatieve prijzen voor goederen en een verslechterde ruilvoet. Neoliberaal beleid heeft Afrika volgens berekeningen de afgelopen twee decennia alleen al 272 miljard dollar gekost. Om het concreter te maken: zonder die (verplichte) liberalisering hadden de betreffende landen al hun externe schulden kunnen afbetalen, en dan nog was er voldoende geld overgebleven om alle kinderen te vaccineren en naar school te laten gaan³. De claim die vaak wordt gemaakt, namelijk dat het voor ontwikkelingslanden zo belangrijk is om zich aan te sluiten bij de wereldmarkt, is eveneens gebaseerd op

verkeerde vooronderstellingen.

Immers, uit cijfers van de UNCTAD blijkt dat het gemiddelde niveau van handelsintegratie van de minst ontwikkelde landen ongeveer gelijk is aan het wereldgemiddelde.⁴

Het vermoeden dat het ontwikkelde landen bij globalisering louter gaat om ongebreidelde vrijhandel in plaats van eerlijke handel wordt bevestigd door de stortvloed aan bilaterale (vrij)handelsovereenkomsten die de EU – en ook de VS – met ontwikkelingslanden (willen) afsluiten. Dus buiten WTO-verband om. Onder het mom van de ‘Global Europe strategy’ sluit de EU handelsovereenkomsten met ontwikkelingslanden af waarbij de (liberaliserings)eisen nog veel extremer zijn dan in WTO-verband.⁵ De compleet vastgeroeste Doha-ronde is hier mede debet aan. Sinds die tijd is er een trend naar regionale en bilaterale vrijhandelsverdragen.

Hierbij worden arme landen compleet tegen elkaar uitgespeeld. Dit gebeurt op grote schaal ook door de EU, bijvoorbeeld via de onderhandelingen met Midden-Amerika en de EPA-onderhandelingen (Economic Partnership Agreements), de vrijhandelsverdragen die de Europese Unie momenteel afsluit met haar voormalige koloniën. Deze zogenaamde ACS-landen (Afrika, Caribisch gebied en de Stille Oceaan) moeten hierbij van de EU maar liefst 90 procent van hun markten openen. In feite vormt ‘Global Europe’ hiermee zelf het voorbeeld van protectionisme waartegen zij zegt zich te verzetten. Namelijk bescherming van de eigen Europese markten en de eigen bedrijven ten koste van de belangen van miljoenen mensen in ontwikkelingslanden.

Globalisering is onvermijdelijk, het is een feit, de wereld globaliseert steeds meer en daardoor lijkt ze steeds meer op een dorp, een global village. Maar daarmee is het nog geen eerlijke globalisering of een dorp waar de welvaart eerlijk is verdeeld. Eerlijke globalisering en eerlijke handel zijn wat anders dan ongebreidelde vrijhandel. De economische theorie levert hier een overtuigend bewijs voor. Dit kan zelfs rechts niet langer ontkennen.

1 Dit komt neer op een voordeel van nog geen cent per dag voor de bevolking van de ontwikkelingslanden

2 Frank Ackerman, ‘The Shrinking Gains from Trade: A Critical Assessment of Doha round Projections’ (2005) paper te downloaden op ase.tufts.edu/gdae/pubs/wp/05-01shrinkinggains.pdf.

3 Christian Aid, The economics of failure - The real cost of ‘free’ trade for countries A Christian Aid briefing paper June 2005

4 Unctad, The Least Developed Countries Report 2002 (unctad: Genève, 2002).

5 Bijv. Grotere mate van liberalisering, en andere onderwerpen als overheidsaanbestedingen etc.

OVERLEEFT HET KAPITALISME DE OPKOMST VAN HET ZUIDEN?

Tekst: Marc Vandepitte

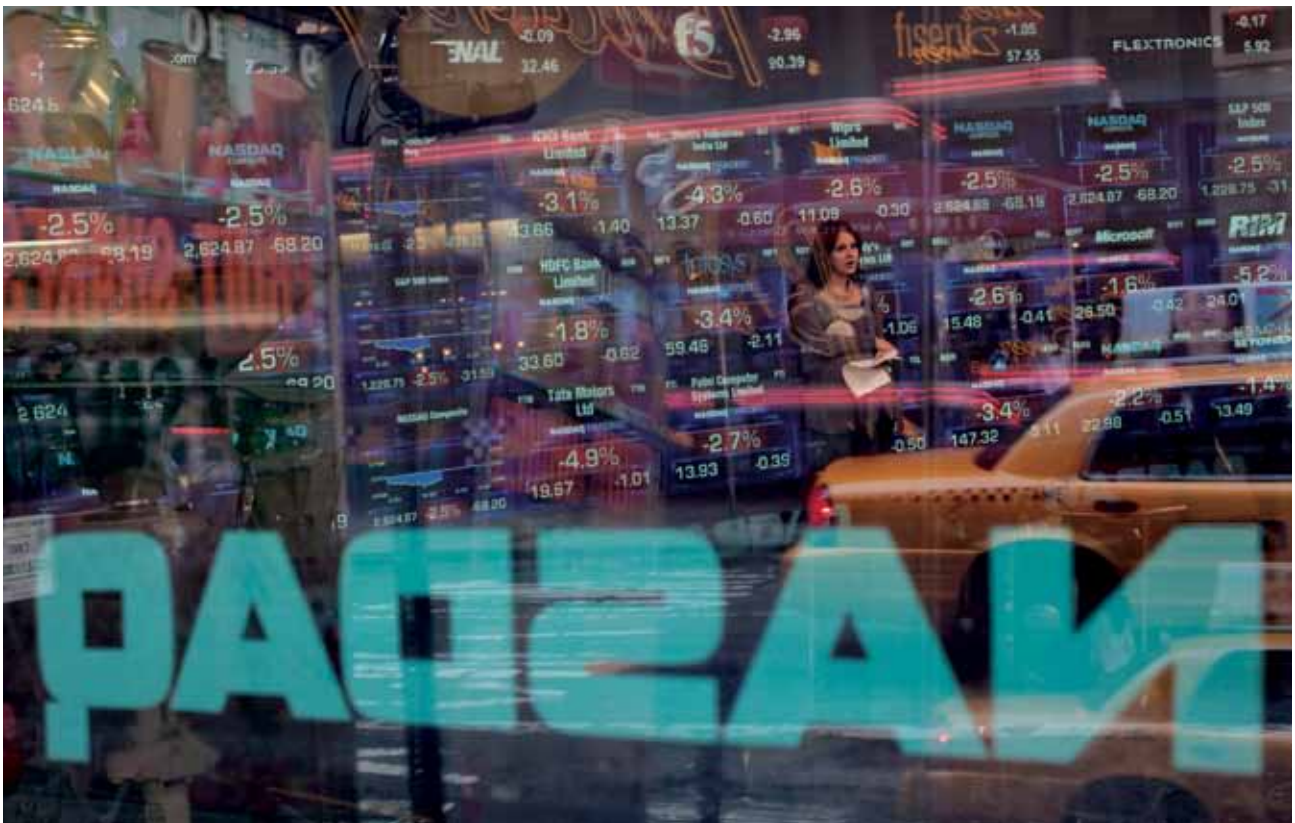

Foto: Robert Caplin / Hollandse Hoogte

Kelderende beurskoersen op de Amerikaanse NASDAQ

Er is de laatste tijd veel gerommel geweest over de Cubaanse economie. Het model zou niet meer werken en er zouden massale ontslagen volgen. Een zoveelste bewijs van de superioriteit van het kapitalisme? Of is het eerder de zoveelste poging om de eigen problemen weg te projecteren op een gemakkelijk slachtoffer? Is het niet omgekeerd het kapitalisme dat flink in de problemen zit? Sinds de financiële crisis is het in elk geval niet meer zo intelligent om de loftrumpet op te steken over de kapitalistische economie. Maar het is niet enkel in de economie dat er van alles fout gaat. Het hele systeem vertoont flinke barsten en de factoren die de voorwaarden vormden voor de opkomst van het kapitalisme zijn nu aan het verdwijnen.

Commentatoren over de crisis van het kapitalisme beperken zich meestal tot de recente geschiedenis en tot de economische sfeer. Ik zal de crisis daarentegen behandelen vanuit een langetermijnperspectief en in haar verschillende dimensies. De economie is ongetwijfeld de meest fundamentele dimensie, maar daarnaast zijn er minstens nog vier andere: sociaal, politiek, ecologisch en geopolitiek (militarisering en oorlog).

ECONOMISCHE DIMENSIE VAN DE CRISIS

De essentie van het kapitalisme bestaat in de accumulatie van kapitaal met als doel de maximalisering van winst. Dat gebeurt door individuele kapitalisten die elkaar beconcurreren en die de staat onderwerpen aan hun gemeenschappelijke belangen. Vanuit een perspectief op lange termijn kan men zien dat dit accumulatieregime een impasse heeft bereikt.

Winst wordt geproduceerd door arbeid. Een arbeider creëert een zekere hoeveelheid waarde die hoger is dan hetgeen hij of zij daarvoor ontvangt als loon. Het verschil tussen geproduceerde waarde en de lonen is de basis van de winst. Hoe lager het loon hoe hoger de winst en omgekeerd. Drie andere factoren beperken de potentiële winst: de kosten van de machines (technologie), de uitwisseling met de natuur (grondstoffen, energie, vervuiling) en belastingen.

Doorheen de evolutie van het kapitalisme en in het bijzonder gedurende de laatste vijftig jaar, zien we dat deze vier factoren de winst gaandeweg beperken en ondermijnen.

1. Lonen. Als een gevolg van de geopolitieke situatie (de dreiging van het communisme) en van sociale strijd, stegen de lonen na 1945 in de geavanceerde kapitalistische landen en bleven ze dat gestaag doen.

2. Technologie. Om de productiviteit te verhogen – wat noodzakelijk is om te kunnen concurreren met de rivaliserende kapitalisten – verhoogde het aandeel van de technologie in het geheel van de investeringen gaandeweg.

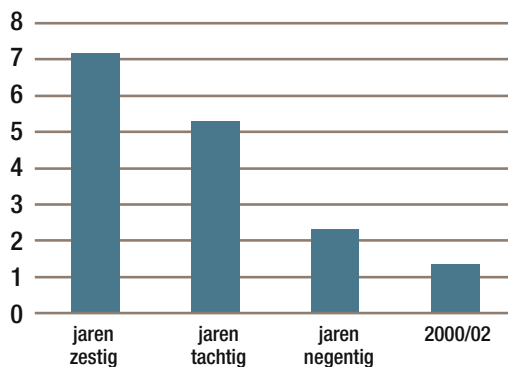
3. Natuur. De toenemende productie en de hogere kapitaal/arbeid-verhouding heeft geleid tot schaarste van grondstoffen en energiebronnen. Dat leidde op zijn beurt tot hogere kosten. Vervuiling en afvalproductie veroorzaken eveneens meeruitgaven.

4. Belastingen. Sociale zekerheid, onderwijs en gezondheidszorg werden geleidelijk aan beter ontwikkeld. Die tendens is onomkeerbaar, maar het heeft zijn prijs in de vorm van stijgende belastingen en dus minder winsten.

Figuur 1 laat zien hoe voor de belangrijkste Amerikaanse bedrijven de winstvoet de afgelopen halve eeuw is gedaald.

bedrijven uit de Fortune 500. De trend van dalende winstvoeten verloopt niet lineair maar cyclisch, met hoogtes en laagtes. Op microvlak probeert elke kapitalist zoveel mogelijk te produceren en houdt daarbij de lonen zo laag mogelijk. Maar omdat het totaal van alle lonen de basis is voor de consumptie (koopkracht) van de bevolking ontstaat er een tegenstelling op macrovlak: de *productie* wordt gemaximaliseerd terwijl de *consumptie* geminimaliseerd wordt. Omdat er geen plan is om deze twee terreinen op elkaar af te stemmen, doen zich regelmatig crises van overproductie voor. Zulke crises komen neer op brutale en asociale zelfcorrecties van het systeem door middel van de

Ontwikkeling van de winstvoet van de Amerikaanse bedrijven uit de Fortune 500

Bron: Bello W.,
The global collapse:
a non-orthodox view.
in 'Philippine Daily
Inquirer', 11 Februari
2009

eliminatie van de zwakste schakels. Om te ontkomen aan de lange termijntrend van dalende winstvoeten werden in het verleden minstens vijf ontsnappingsroutes uitgeprobeerd. Geen enkele met succes, integendeel, zij hebben de tegenstellingen enkel verder aangescherpt. Maar desondanks worden ze vandaag nog meer dan ooit toegepast.

1. Neoliberalisme. Dat was een offensief om de stijgende lonen en belastingen te counteren. Op microvlak (voor de individuele bedrijven) was dit gunstig, maar op macrovlak ondermijnde het de globale koopkracht en leidde het tot een overproductiecrisis. De economische groei van de jaren zestig en zeventig was hoger dan in de jaren tachtig, negentig en na 2000. Het neoliberalisme verminderde ook de mogelijkheden van de staat om te interveniëren indien nodig. Ten slotte creëerde het de condities voor een complete financiële ontsporing.

2. Globalisering: de zoektocht naar goedkope arbeid, nieuwe markten en nieuwe investeringsmogelijkheden. De ineenslorting van het communisme in Oost-Europa, de hervormingen in China vanaf '78 en de opkomst van de groeilanden, gaven het kapitalisme wat ademruimte. Gedurende die periode – 1980 tot op heden – verdubbelde het aantal werknemers (bron van winst) binnen het kapitalistisch systeem, hielden goedkope producten uit de groeilanden (vooral China) de lonen laag en groeiden de buitenlandse handel en investeringen. Het waren echter de groeilanden die veruit het meest profiteerden van de globalisering.

Met andere woorden, de globalisering wijzigde en wijzigt de Noord-Zuid-relaties fundamenteel. Het is het begin van het einde van de economische dominantie van het Noorden die vijfhonderd jaar geleden startte (zie verder).

3. Schulden. Dat is de creatie van nieuwe (virtuele) koopkracht. Deze ontsnappingsroute werd voor het eerst gevolgd na de oliecrisis van 1973. Toen werden petrodollars geïnjecteerd in ontwikkelingslanden, waardoor hun vraag steeg naar goederen en machines uit de geavanceerde landen van het Noorden. Het resultaat was een zware schuldencrisis vanaf de jaren tachtig. De 'structurele aanpassingsprogramma's' van het IMF en de Wereldbank veroorzaakten een sociaal bloedbad in de meeste landen van het Zuiden, maar zaaiden in het geval van Latijns-Amerika de kiemen voor een linkse golf vanaf het einde van de jaren negentig. In Noord-Afrika vormden ze, samen met de hoge voedselprijzen en de globalisering, een vruchtbare voedingsbodem voor de Arabische lente. De voorbije jaren werden door bijna alle regeringen van de rijke landen noodmaatregelen getroffen die in de nabije toekomst zullen leiden tot een torenhoge schuldenberg en een verzwakking van de munt.

4. Financiële explosie: op zoek gaan naar winst in de virtuele economie. Speculatie noch winst in de financiële sfeer creëren waarde. Ofwel creëren ze virtuele waarde ofwel romen ze waarde (winsten) af uit andere sectoren. De accumulatie van virtuele waarde leidt onvermijdelijk tot zeepbellen, die eerder vroeg dan laat

uiteenspatten, met alle vernietigende gevolgen van dien. De financiële expansie heeft op dit moment zulke proporties bereikt dat ze in staat is om de hele economie te ontwrichten.

5. Militaire expansie (VS). De markt van wapens en militaire uitrusting hangt niet af van de koopkracht van consumenten. Zelfs tijdens een crisis kan men de kapitaalaccumulatie – in specifieke sectoren – garanderen door het plaatsen van militaire orders. Bovendien is militair overwicht een beslissende factor om zijn invloedssferen te consolideren en de dominantie van de munt te beschermen, zeker op het moment dat de economische basis zwakker wordt. Dat geldt in het bijzonder voor de VS. Europa van zijn kant stelt zich op als de juniorpartner van Washington. De militaire avonturen in Irak en Afghanistan kosten echter handen vol geld (bijna 2.000 miljard dollar) en hebben weinig of niets opgeleverd. De dollar is verzwakt en de geopolitieke invloed is verzwakt. Daarnaast hebben de militaire uitgaven het grote gat in de begroting nog gevoelig groter gemaakt. De militaire opbouw van de VS heeft niet langer een voldoende sterke economische basis. Er bestaat een serieus risico van overstretching, ofwel dat de VS boven zijn macht grijpt.

Als je dit allemaal op een rijtje zet, dan zie je dat de essentie van het kapitalisme, maximale accumulatie en winstbejag, op het spel staat.

SOCIALE DIMENSIE VAN DE CRISIS: IMMORALITEIT EN INEFFICIËNTIE VAN HET SYSTEEM

De wereld heeft nog nooit zoveel rijkdom geproduceerd. Indien de rijkdom gelijk verdeeld zou worden dan heeft elk gezin met twee volwassenen en drie kinderen een maandelijks inkomen van \$ 2.900. Maar ondanks die rijkdom beschikt bijna de helft van de wereldbevolking niet over sanitair, heeft een op drie geen elektriciteit en een op vijf geen fatsoenlijk huis of drinkbaar water. De rijkdom is extreem ongelijk verdeeld en de kloof tussen rijk en arm blijft toenemen. Elke wereldburger beschikt potentieel over \$ 19 per dag, een op vijf personen van deze planeet moet echter zien rond te

komen met minder dan \$ 1,25. Zo'n 950 miljardairs hebben een gezamenlijk vermogen dat het jaarlijks inkomen van 40 procent van de wereldbevolking overtreft. Elke koe in Europa wordt voor \$ 900 per jaar gesubsidieerd. Dat is tweemaal het inkomen van een gemiddelde Afrikaner en 110 maal de ontwikkelingshulp per Afrikaner.

Dit schandaal beperkt zich niet tot de ontwikkelingslanden. In de rijke landen heb je vergelijkbare ongelijkheden. In mijn land, België, is het gemiddelde beschikbare inkomen of de koopkracht per inwoner – kinderen, volwassenen, gepensioneerden – bijna € 2000 per maand. Een gemiddeld gezin van twee volwassenen en twee kinderen heeft dus een potentieel (of, met andere woorden, het gemiddelde) van € 7.700 per maand. Dat is een hoog bedrag. België is een van de rijkste landen ter wereld, maar desondanks is een op zeven inwoners arm, moet een op tien medische verzorging uitstellen of afzeggen wegens geldgebrek en is het niet ongewoon dat mensen tegen een onmenselijk ritme moeten werken voor amper € 1.400 per maand.

Deze omstandigheden zijn geen excessen van het systeem, maar volgen rechtstreeks uit de logica ervan. Ze tonen aan hoe onethisch het eraan toegaat en dat is op zich al voldoende om het systeem in zijn geheel te verwerpen. Maar het is niet alleen een kwestie van ethiek, maar ook van gebrek aan efficiëntie. Zeker, het is dankzij het kapitalisme dat we vooruitgang hebben gekend en dat er een reusachtige ontwikkeling heeft plaatsgevonden, zij het dat die zeer ongelijk is verlopen. Die ontwikkeling is zonder twijfel de historische rol van het kapitalisme. Maar op een bepaald moment heeft het kapitalisme zijn grenzen bereikt. Het is inefficiënt geworden en is niet langer in staat om die historische rol te blijven spelen. Nog nooit was de kloof tussen wat mogelijk is en wat werkelijk gerealiseerd wordt, zo groot als vandaag. Ik geef twee voorbeelden die verwijzen naar essentiële levensvoorwaarden: voedsel en gezondheid.

FAO, de Voedsel en Landbouworganisatie van de VN, berekende dat een

jaarlijkse publieke investering van 24 miljard dollar, aangevuld met privé-investeringen, zou resulteren in een verhoging van het jaarlijkse bruto wereldproduct met 120 miljard dollar. De reden is dat de betrokken mensen dan langer en gezonder leven en dus meer kunnen produceren. Het omgekeerde is ook waar, omwille van de honger verliezen arme landen elk jaar 450 miljard dollar. Het te investeren bedrag is niet meer dan 8 procent van wat de boeren uit het Noorden jaarlijks aan subsidie ontvangen. Een subsidie die, tussen haakjes, de markten in het Zuiden ontwricht en daardoor honger veroorzaakt... Maar terug naar de cijfers. Een jaarlijkse meeropbrengst van 120 miljard op basis van een investering van 24 miljard, dat is een return van 500 procent! En dan hebben we het nog niet over de miljoenen mensenlevens die gespaard zouden kunnen worden. Maar toch is het systeem er niet toe in staat om die evidente en noodzakelijke investering te doen.

De gezondheidssituatie is al even hallucinant. Volgens de Wereld Gezondheidsorganisatie volstaat een jaarlijkse investering van 35 miljard dollar – of ongeveer 1 procent van wat Europa en de VS jaarlijks uitgeven aan gezondheidszorg – om elk jaar 8 miljoen mensenlevens te redden. Het zou bovendien een return geven van minstens 360 miljard dollar. Ook hier weer is het systeem niet in staat deze levensnoodzakelijke investering te doen.

DE POLITIEKE DIMENSIE VAN DE CRISIS: LEGITIMITEIT ONDER DRUK

Het vertrouwen en geloof in het politiek stelsel gaat achteruit. Politieke partijen verliezen leden en de opkomst bij verkiezingen is laag. De populariteit van bijna alle zittende regeringen in het Westen is historisch laag. Globaal gesproken is de steun voor de leidende politieke klasse tanend. In België bijvoorbeeld, heeft nog slechts 17 procent van de bevolking vertrouwen in zijn politieke leiders. De uitkomst van de verkiezingen is onbestendig. Centruumpartijen verliezen terrein ten voordele van extremistische, populistische en/of xenofobe partijen. In de VS is de rechtse Tea Party de politieke

Foto: Q. Sakamaki/Redux / Hollandse Hoogte

Is er na de steun voor de banken nog geld voor de werklozen?

uitdrukking van een diep wantrouwen ten opzichte van de politieke elite. Er zijn nog andere signalen die wijzen op een afkeer van het politieke establishment en/of een toenemend bewustzijn bij massaorganisaties, zoals de rellen in Parijs enkele jaren geleden, het verzet tegen de drastische besparingen in Spanje, Griekenland en Ierland, de protesten in Groot-Brittannië, Frankrijk en Italië tegen hoger inschrijvingsgeld, en andere sluimerende conflicten.

Het is zeker nog te vroeg om te spreken van een totale 'crisis', maar er is wel degelijk een belangrijk verlies aan legitimiteit en stabiliteit. De legitimiteit van de heersende politieke klasse is gebaseerd op de hardnekkige illusie dat ze niet ondergeschikt is aan de klassenbelangen van de kapitalisten, maar integendeel bekommerd zijn om het welzijn van het algemeen belang. Ze is ook gebaseerd op de relatief hoge levensstandaard waar een meerderheid van het electoraat van kan genieten. Maar beide voorwaarden kunnen verzwakken gedurende een aanslepende economische crisis of als gevolg van langdurige werkloosheid. En dat kan uitmonden in een echte politieke crisis, zoals dat gebeurd is in

de jaren dertig. De desastreuze gevolgen van de Washington Consensus, in scherp contrast met de indrukwekkende prestaties van China, veroorzaken een reële ideologische uitdaging voor het Westen en de geavanceerde landen. Meer en meer landen kijken oostwaarts voor inspiratie. De onbetwistbare hegemonie van het Westers politiek en ideologisch model is voorbij.

DE ECOLOGISCHE DIMENSIE VAN DE CRISIS: EINDELOOS WINSTSTREVEN NIET VERENIGBAAR MET DE EINDIGE GRENZEN VAN DE NATUUR

Er is een fundamentele tegenstelling tussen het *eindeloze* streven naar winst en accumulatie aan de ene kant en de *grenzen* van de natuur aan de andere kant. Het is zoals Friedrich Engels het in zijn boek 'Dialektik der Natur' al meer dan honderd jaar geleden zei: 'We moeten onszelf niet te veel vleien met de menselijke overwinningen op de natuur. Want voor elk zo'n overwinning wrekt ze zich op ons.' Het eindeloze winstbejag ondermijnt het ecologisch systeem van de aarde en bedreigt het voortbestaan van de menselijke soort. Daarom is het

kapitalisme in zijn bestaande vorm niet houdbaar. Ik wil in dit verband de aandacht vestigen op twee aspecten: de kwestie van de olie en de noodzaak van een wereldregering om het hoofd te bieden aan de ecologische bedreiging. Het kapitalisme hangt voor zijn energieaanbod voor bijna 90 procent af van niet hernieuwbare bronnen. Binnen dat aanbod blijft olie zeer belangrijk omdat het in heel wat toepassingen niet kan worden vervangen door elektriciteit of hernieuwbare energie. Olie is en blijft nog steeds de meest essentiële energiebron, in het bijzonder voor het transport. Olie wordt ook gebruikt voor de productie van meststoffen, plastics, scheikundige producten, staal, enz. De volgende cijfers illustreren op dramatische wijze voor welke uitdaging het kapitalisme staat. Op dit moment verbruikt de VS per inwoner dertien maal zoveel als India en China. Maar met de aanhoudende snelle groei van beide landen is het aannemelijk dat deze landen binnen twintig jaar ongeveer eenderde per inwoner zullen verbruiken van wat nu het geval is in de VS. In dat geval zal de ontginning van olie met minstens 45 procent moeten toenemen. Als China en India per inwoner de helft

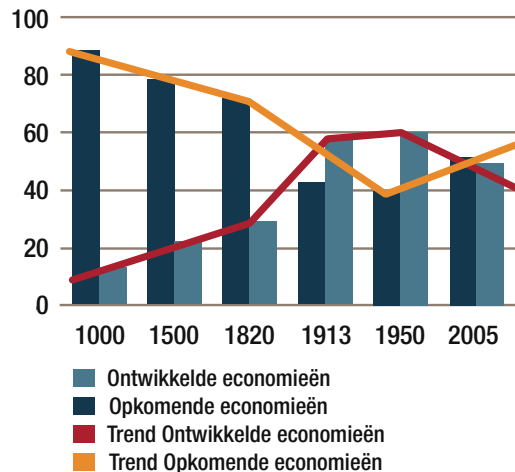
zouden verbruiken – wat in pakweg 25 jaar wellicht het geval zal zijn – dan zou die ontginning zelfs met 75 procent moeten toenemen. Het is zeer twijfelachtig of dat haalbaar is. Als dit scenario doorzet dan mogen we in de nabije toekomst sterke prijsstijgingen verwachten die sterk aan de winsten zullen knagen, alsook oplopende geopolitieke spanningen. Het is geen toeval dat, zoals The Economist van 19 november 2005 schreef, de VS 60 procent van hun marinevloot en 300.000 mariniers geconcentreerd hebben in de regio van de Stille Oceaan en dat de Pacific Command er actiever is dan ooit.

Milieu problemen veroorzaken ‘externe’ kosten die, indien ze in rekening worden gebracht, de winsten aantasten. Daarom is een individuele kapitalist niet gemotiveerd om te betalen voor die kosten. Dit probleem van externaliteit kan opgevangen worden door de nationale regeringen. Maar dit botst met de institutionele structuur van het kapitalisme. Staten zijn ondergeschikt aan de klassenbelangen van de kapitalisten en niet omgekeerd. Vandaar dat de sectoren die bedreigd worden door strenge milieumaatregelen stevast grote druk uitoefenen op hun regeringen, meestal met succes. Bovendien zijn individuele kapitalistische staten voornamelijk gemotiveerd om hun *nationale* kapitaalaccumulatie te maximaliseren zodat de concurrentiepositie niet aangetast wordt. Dat is de reden waarom geen wereldregering in staat is om de *collectieve* belangen van de planeet te vertegenwoordigen. Dat is ook de reden waarom de milieuconferenties van Kyoto en Kopenhagen niet succesvol waren en onvoldoende om de fundamentele ecologische dreigingen het hoofd te bieden.

DE GEOPOLITIEKE DIMENSIE VAN DE CRISIS: HET EINDE VAN GUNSTIGE CONDITIES VOOR HET NOORDEN

De opgang van het kapitalisme vereiste de onderschikking van het Zuiden omdat de snelle accumulatie in het Noorden gebaseerd was op slavernij en later op goedkope arbeid. Die opgang was ook gebaseerd op de toegang tot goedkope grondstoffen, ongelijke ruil, een gunstige arbeidsverdeling, controle over sleutelsecto-

Aandeel in de wereldproductie van ontwikkelde en ontwikkelingslanden, 1000-2005

Bron: 'The Economist', 21 januari 2006

ren in die landen en de hegemonie van de munt. De wereldmarkt (goederen, diensten en financiële producten) werd ondergeschikt, gemanipuleerd en gestructureerd ten gunste van de kernlanden van het kapitalisme.

Kolonisering – Latijns-Amerika in een eerste fase en Azië en Afrika in een tweede fase – was de politieke expressie van het accumulatieregime van de ontwikkelde kapitalistische landen. Dit regime was heel gunstig voor de kernlanden en ongunstig voor de perifere, uitgebuite staten. Met andere woorden, de opgang van het kapitalisme viel samen met de neergang van de landen van het Zuiden.

Dit regime duurde tot de jaren vijftig van de vorige eeuw, toen de kolonisatie ten einde kwam. Van dan af wijzigde de situatie, vooral in Azië. Om het communisme in die regio (China, Vietnam, Korea) in te dammen werden enorme bedragen geïnvesteerd in verschillende landen zoals Japan, Zuid-Korea, Taiwan, Indonesië en Maleisië. Dat wijzigde de economische balans ten gunste van het continent. Maar deze tendens werd nog op spectaculaire wijze versneld door de hoge groeivoeten van landen met een zeer grote bevolking (India en China). Het gevolg is dat het zwaartepunt van de wereldeconomie in een behoorlijk tempo verschuift in de richting van Azië. Ook in Latijns-Amerika en Afrika kennen heel wat landen een hogere economische groei dan de geavanceerde landen.

Een belangrijke groep ontwikkelingslanden, gezamenlijk goed voor meer dan de helft van de wereldbevolking, is dus langzaam de economische achterstand ten opzichte van het Noorden aan het wegwerken. Maar dat betekent ook dat de politieke krachtsverhoudingen wijzigen. De landen van het Zuiden worden meer assertief en sluiten onderlinge – voor hen gunstige – allianties. Voor het eerst in het moderne tijdperk hebben relatief arme landen wereldwijde invloed. Die oefenen ze uit door middel van investeringen, kredietverschaffing en hun opstelling in internationale conferenties of instellingen. Tezelfdertijd verliest het Noorden zijn greep op het Zuiden. De condities die verantwoordelijk waren voor de opgang van het Westen verdwijnen geleidelijk, een voor een, inclusief de dominantie van de munt. De enige dominantie die het Noorden – en in het bijzonder de VS – nog heeft ten aanzien van het Zuiden, is militaire macht. De recente geschiedenis toont echter aan dat die relatief is. Meer nog, op lange termijn is de overstretching van de VS onhoudbaar.

NAWOORD

De neergang van het Zuiden was de voorwaarde voor de opgang van het kapitalisme. Men kan zich dus de vraag stellen of de opgang van het Zuiden zal leiden tot de neergang of zelfs ondergang van de kapitalistische wereldeconomie. Anders gezegd, kan het kapitalisme de opgang van het Zuiden overleven? Ik betwijfel het.

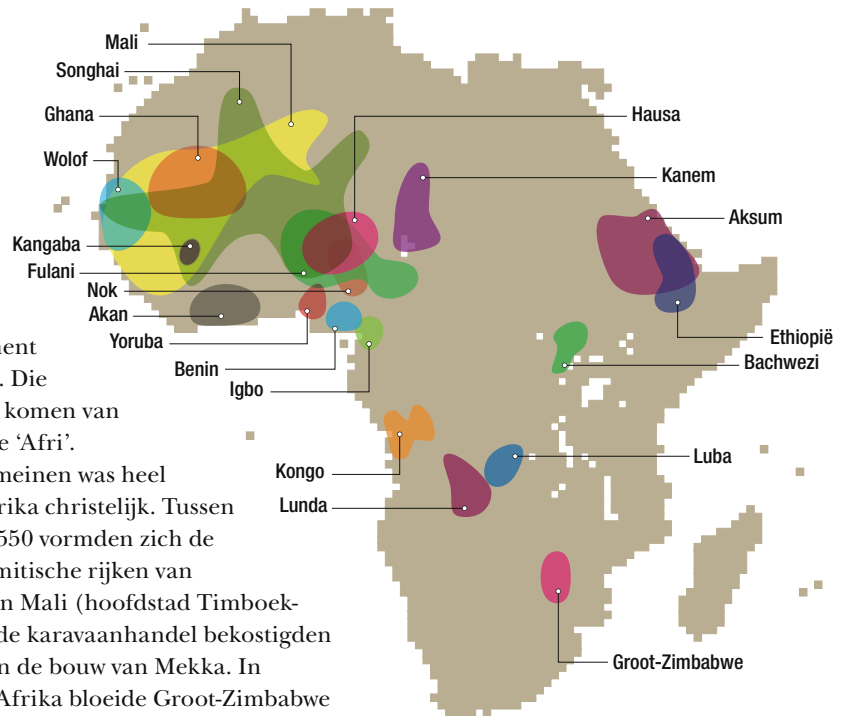
DUIZEND JAAR AFRIKA

Tekst: Sjaak van der Velden

AFRIKA IN HET JAAR 1000

Afrika is ongeveer drie keer zo groot als Europa en er wonen ruim 1 miljard mensen. Alle mensen stammen af van Afrikanen. De oudste Afrikanen waren jagers en verzamelaars, maar nu leven nog slechts weinigen zo (Pygmeeën en de Bosjesmannen). 12.000 jaar geleden veranderde het klimaat en ontstond de Sahara. Deze woestijn scheidt Afrika in een noordelijk deel en Sub-Saharisch Afrika (de Sub-Sahara). Het hele continent bestond uit tienduizend stammen, koninkrijkes en rondtrekkende volkeren. De oudste kennis over Afrika komt van de Egyptenaren. Al vroeg hadden de farao's contact met volkeren stroomopwaarts langs de Nijl. Later veroverden de Grieken en Romeinen Noord-Afrika. De Romeinen gaven

het continent zijn naam. Die naam zou komen van het volk de 'Afri'. Na de Romeinen was heel Noord-Afrika christelijk. Tussen 1200 en 1550 vormden zich de grote islamitische rijken van Songhai en Mali (hoofdstad Timboektoe). Met de karavaanhandel bekostigden deze rijken de bouw van Mekka. In Zuidelijk-Afrika bloeide Groot-Zimbabwe dat handelsbetrekkingen had met China.

SLAVENHANDEL, 600 TOT HEDEN

In 1424 landden Portugezen op Madeira en voor de eeuw voorbij was voeren ze rond Kaap de Goede Hoop.

Deze reizen werden ondernomen omdat reizen over land naar Azië niet veilig was. Men ging daarheen om specerijen te halen. Andere landen volgden en al in 1652 vestigden zich Nederlanders in Kaap de Goede Hoop (Kaapstad).

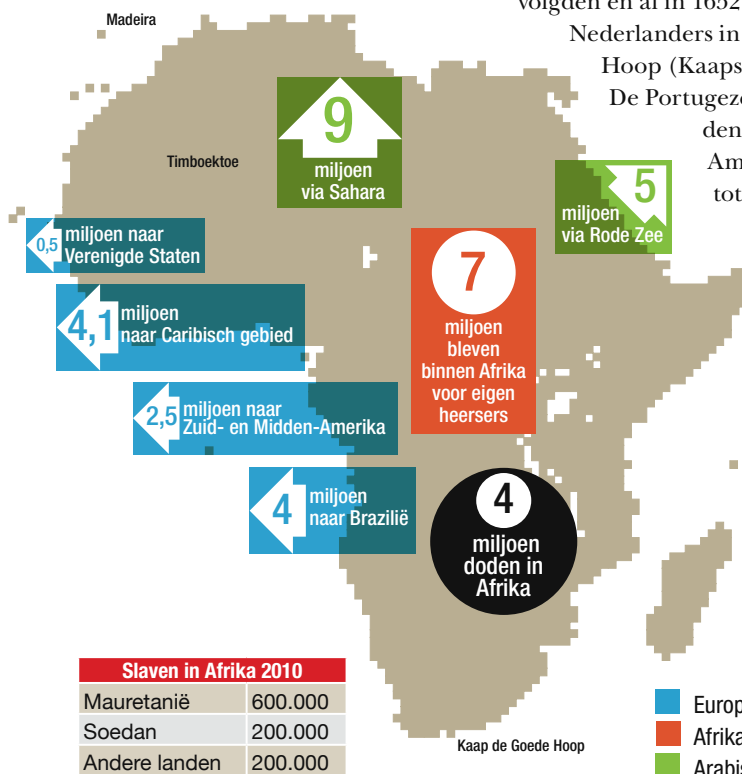
De Portugezen en Spanjaarden voeren ook naar Amerika. Dat leidde tot een massale

sterfte onder de autochtone bevolking door ziekten. Om toch te voorzien in goedkope arbeid kochten men in Afrika slaven. Daar bestond al handel in slaven voor intern gebruik en de Arabische markt en het betekende slechts een tussenstop voor de schepen op weg naar Amerika. Zo ontstond de beruchte Atlantische driehoekshandel Europa (ijzer, geweren) – Afrika (slaven) – Amerika (rum, suiker, tabak, goud).

sterfte onder de autochtone bevolking door ziekten. Om toch te

De sterfte tijdens de voettocht naar de kust was ongeveer 19 procent. Tijdens de overtocht naar Amerika stierf nog eens ongeveer 18 procent. De Europese en Arabische handelaren gingen meestal niet het binnenland in maar kochten hun slaven van Afrikaanse handelaren.

KOLONIËN IN 1898 EN 1945

In de negentiende eeuw werd Afrika opgedeeld vanwege de grondstoffen en als afzetmarkt. Humanitaire redenen werden ook aangevoerd, maar laten een wrange bijmaak na als men kijkt naar de uitroeiing van de Herero's en het terreurbewind van de Belgische koning in Congo. Op de Conferentie van Berlijn in 1884-85 werden de spelregels voor de verdeling van Afrika door de Europese mogendheden vastgelegd. Een wedloop volgde om heel Afrika in

bezit te krijgen. Deze wedloop leidde tot conflicten tussen de Europese landen, maar vooral tot een onderschikking van de miljoenen Afrikanen. Grenzen werden dwars door stamgebieden heen getrokken als dat zo uitkwam. In 1914 waren nog slechts twee Afrikaanse landen onafhanke-

Frankrijk
Engeland
Turkije
Duitsland
Portugal
Spanje
Italië
België
Onafhankelijk

lijk, Ethiopië en Liberia (waar zich slaven hadden gevestigd die uit Amerika terugkeerden). Na de Tweede Wereldoorlog werden Afrikaanse

landen onafhankelijk. Dat ging vaak met veel geweld gepaard. Het laatste land dat zijn koloniën moest opgeven was Portugal, dat na een lange gewapende strijd Kaapverdië, Angola en Mozambique kwijtraakte. Het kolonialisme heeft geleid tot de huidige staatsgrenzen. Ze lopen dwars door volkeren en taalgemeenschappen heen, wat nog steeds problemen veroorzaakt.

INKOMEN EN LEVENSV ERWACHTING, 2010

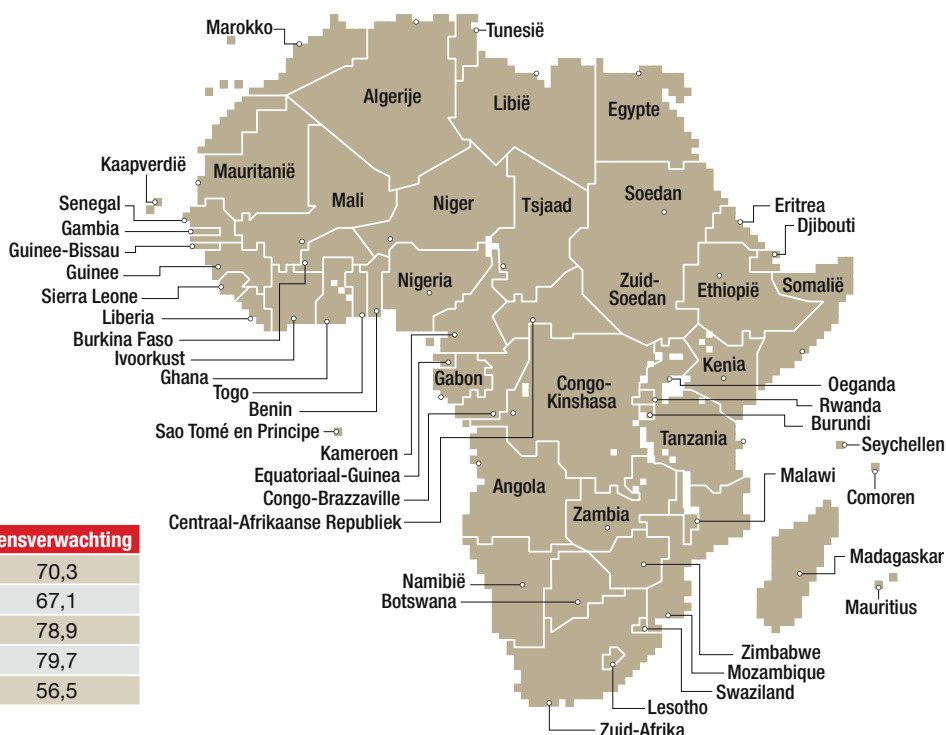
Het gemiddelde inkomen per hoofd van de bevolking is een maat om welvaart te meten. In de bijna vierduizend dollar voor Afrika zitten echter landen met een inkomen van 300 dollar per persoon (Burundi en Congo-Brazzaville), maar ook landen als de Seychellen met een inkomen van 23.200 dollar. Het hoogste is 36.600 dollar (Equatoriaal-Guinea als gevolg van recente olievondsten). De gemiddelde levensverwachting van pasgeboren baby's is ook een maatstaf om welvaart te meten. In Afrika bezuiden de Sahara worden de mensen gemiddeld het oudst in Mauritius (74,5), de Seychellen (73,5) en Kaapverdië (70,7 jaar). Mensen leven gemiddeld het kortst in Tsjaad (48,3), Nigeria (47,6) en Angola (38,8 jaar).

De Seychellen kwamen we ook tegen bij de hoogste inkomens dus de gedachte ligt voor de hand dat mensen in landen met een hoog gemiddeld inkomen ook langer leven. Het verband is niet zo eenduidig (de correlatie bedraagt slechts +0.3)

omdat het sociaal-economische beleid van groot belang is voor de verdeling van de rijkdommen. Ook het klimaat en andere natuurlijke omstandigheden zijn van invloed op de levensverwachting.

Gebied	inkomen (\$)	Levensverwachting
Noord-Afrika*	6.600	70,3
Hele wereld	11.200	67,1
Europese Unie	21.700	78,9
Nederland	40.300	79,7
Afrika bezuiden de Sahara	3.987	56,5

* Marokko, Algerije, Tunesië, Libië, Egypte en Soedan

CHINA'S ACTIVITEITEN IN AFRIKA

Tekst: Meine Pieter van Dijk

Foto: Paolo Woods / Anzenberger / Hollandse Hoogte

China was al actief in Afrika in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Het steunde verschillende landen bij hun onafhankelijkheidsstrijd. Maar in de jaren zestig en zeventig werd China te zeer in beslag genomen door de culturele revolutie en de strijd om de opvolging van Mao en nam de belangstelling voor het zwarte continent af. *De nieuwe aanwezigheid van China in Afrika* (zoals ook de titel luidt van het door mij geredigeerde boek over dit onderwerp) begon in de jaren negentig.¹ De korte samenvatting van het boek is dat er nu meer dan een miljoen Chinezen in Afrika wonen en werken. China is in 2008 de belangrijkste handelspartner van Afrika geworden en de verwachting is dat het in 2011 de belangrijkste verschafter van hulp aan het continent zal worden.

China is dus belangrijker dan de Europese Unie (EU) of de Verenigde Staten (VS). Wat betreft investeringen zijn de laatste twee nog wel belangrijker, maar dat komt vooral omdat China ook veel investeert in Zuidoost-Azië, Latijns-Amerika en zelfs in de EU en de VS. Het land exporteert namelijk al jaren meer dan het importeert en beschikt dus over een aanzienlijke voorraad vreemde valuta die in het buitenland uitgegeven of geïnvesteerd kunnen worden. China kan er bedrijven van kopen, of land mee huren, iets wat steeds vaker gebeurt in ontwikkelingslanden en dus ook in Afrika. Eenderde van de hogere economische groei in Afrika (gemiddeld zo'n 6 procent per jaar sinds 2000) is te danken aan de Chinese vraag naar Afrikaanse producten en investeringen, met name in de olie en grondstoffenwinning. Is China nu een voorbeeld voor Afrikaanse landen en andere donorlanden? Ik wil eerst iets over de benadering van de Chinezen zeggen en dan proberen die vraag te beantwoorden.

DE BENADERING VAN DE CHINEZEN IN AFRIKA

In Afrika struikelen de donoren en donororganisaties over elkaar heen. Ze hebben allemaal hun eigen ideeën over wat goed is voor deze landen. En nu lopen de Chinezen daar tussen door en zeggen dat ze zich niet met de lokale politiek willen bemoeien wanneer ze in andere ontwikkelingslanden actief zijn. Geen voorwaarden vooraf en geen politieke eisen, behalve dat een land niet Taiwan mag erkennen, de 'overzeese provincie van China'. Geen inmenging, dat vinden de meeste Afrikaanse landen prettig want jarenlang zeiden de westerse landen en de Wereldbank dat ze wel hulp konden krijgen, maar dat ze dan hun economisch beleid moesten liberaliseren, hun markten moesten openstellen voor westerse bedrijven, hun munt moesten devalueren, etcetera.

In een beleidsdocument over de 'buitenlandse hulp' (gepubliceerd in de China Daily van 22 april jl.) stellen de machthebbers in Beijing dat China ook een ontwikkelingsland is en dat er daarom geen voorwaarden aan de hulp worden gesteld, maar dat China aan zijn internationale verplichtingen

met betrekking tot de internationale gemeenschap wenst te voldoen. Het benadrukt het wederzijdse voordeel van de hulp (maar een land moet wel altijd Chinese producten of menskracht gebruiken) en geeft aan dat het land er vele vrienden mee heeft gemaakt. Dat is de positieve versie van het verhaal. De kritiek is dat de Chinezen niet erg open zijn over wat ze precies aan hulp geven, dat ze niet de definitie gebruiken die de rijke landen afgesproken hebben in het kader van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO, de zogenaamde officiële ontwikkelingshulp) en dat ze geen evaluaties van hun activiteiten in ontwikkelingslanden publiceren. Ten slotte wordt het succes van Chinese ontwikkelingshulp afgemeten aan de mate waarin de (economische) relaties met een land verbeterd zijn. China geeft acht soorten hulp, waaronder humanitaire hulp, maar het accent ligt toch op het verbeteren van de economische relaties en het helpen de infrastructuur in ontwikkelingslanden te verbeteren. Dat laatste is een heel belangrijke voorwaarde voor ontwikkeling, het helpt de bevolking hun spullen naar de markt en hun kinderen naar school te krijgen.

WAT BETEKENT DIE CHINESE AANWEZIGHEID IN DE PRAKTIJK

De Chinezen investeren in een groot aantal Afrikaanse landen, voornamelijk in de olie- en mijnbouwindustrie. In de Congolese provincie Katanga zijn bijvoorbeeld 60 van de 75 mineraalverwerkende bedrijven in Chinese handen en meer dan 90 procent van de export van mineralen gaat naar China (Morning Post, 7 november 2010). Bij dit soort investeringen komen stevast drie klachten naar buiten en dat geldt volgens hetzelfde artikel ook voor Mozambique en Zambia. Ten eerste dat de Chinezen vooral met Chinees personeel werken, tenzij het ontvangende land daar duidelijk paal en perk aan stelt. Ten tweede vinden de lokale arbeiders dat ze slecht behandeld worden. Ze moeten lange dagen maken en krijgen minder betaald dan de Chinese arbeiders. Ten slotte zijn het vaak 'turn key'-projecten, waarbij een complete fabriek of snelweg opgeleverd wordt, zonder dat de

noodzakelijke kennis wordt overgebracht aan de mensen van het land. De Chinese ondernemers die daarnaar gevraagd werden, antwoorden steeds dat ze de wet respecteren, maar ook daar kan aan getwijfeld worden. In China zelf worden immers ook vaak te lage lonen betaald en milieunormen overtreden. Dat wordt geaccepteerd in naam van de werkgelegenheid die zo belangrijk is. Ze vertonen vervolgens hetzelfde gedrag in het buitenland.

Zondag 26 juni jongstleden las ik in mijn hotel in de Ethiopische hoofdstad Addis Abeba 'Capital', een weekblad met veel achtergrondinformatie over het land. Daarin staat dat Chinese bedrijven de aanbesteding hebben gewonnen voor een nieuwe vorm van openbaar vervoer, namelijk middels een particuliere onderneming. In de Ethiopian Herald van 12 juni wordt melding gemaakt van een particulier Chinees bedrijf dat landbouwmachines (tractoren en harvesters) in Ethiopië gaat produceren. Ik wist dat Chinese bedrijven de helft van alle openbare aanbestedingen voor infrastructuur in Afrika in de wacht slepen, maar dat ze er ook tractoren gaan produceren en bussen gaan leveren is nieuw voor me. Tot nu toe waren de bussen in de hoofdstad Addis Abeba nog gebruikte DAF-bussen, geleverd in het kader van de Nederlandse ontwikkelingshulp aan een overheidsbedrijf. De genoemde aanbesteding ging tussen vier Chinese (deels overheids) bedrijven. Europese busleveranciers namen niet de moeite om een offerte te maken. De nieuw opgerichte Ethiopische onderneming die het transport moet gaan verzorgen zegt erbij dat ze graag de goede kwaliteit Europese bussen hadden willen kopen, maar dat 'door de financiële crisis' die bedrijven niet meedoen. De werkelijkheid is echter dat die Europese bedrijven geen steun van hun ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking of Economische Zaken krijgen voor een aanbesteding van een particulier bedrijf. Hoogstens een zogenaamde exportkredietgarantie (een regeling waarbij de Nederlandse overheid de vordering van het exporterende bedrijf overneemt). Ze weten dat Chinese bedrijven de bussen voor half geld kunnen leveren. De lonen zijn laag in China, de yuan

geldt als te goedkoop en de Chinese overheid stelt goedkope leningen aan Ethiopië beschikbaar om de deal te financieren. Daarom wordt de volgende lading bussen in Ethiopië Chinees.

IS CHINA EEN VOORBEELD VOOR AFRIKAANSE LANDEN OF ANDERE DONOREN?

Zijn Chinezen de nieuwe koloniale heersers, zoals sommige critici zeggen, of is China een voorbeeld voor Afrikaanse en westerse landen? Wat is het belangrijkste verschil tussen China en de meeste Afrikaanse landen? China's snelle economische ontwikkeling is in 1978 begonnen toen Deng Xiaoping, twee jaar na Mao's dood, de macht geconsolideerd had en de liberalisering van de economie aanvatte. In de Mao-periode zijn veertig miljoen mensen om het

leven gekomen.² Maar hij heeft er wel voor gezorgd dat het land een eenheid werd en dat de bevolking relatief gezond is (dankzij het blotevoetendokters-systeem) en kon lezen en schrijven (dankzij de alfabetiseringscampagnes). Daarom doet China het bijvoorbeeld beter dan India.³ Het geheim van het Chinese economische succes daarna is deze basis uit de Mao-periode en de frustratie van vele Chinezen dat zij achtergebleven zijn bij landen als Taiwan en Hongkong waar landgenoten al Europese levensstandaarden bereikt hadden. Die historische omstandigheden plus een autoritaire overheid die zonder tegenstand hervormingen door kon voeren en een enorm reservoir aan goedkope arbeidskrachten die van het platteland naar de steden trekken, hebben aan de snelle ontwikkeling van China bijgedragen. De overheid liberaliseerde de economie, moedigde buitenlandse investeringen aan en koos voor een op export gericht groeimodel. Die omstandigheden zijn niet direct in Afrika aanwezig. Daarom zie je dat veel Afrikaanse leiders vooral de politieke elementen uit het Chinese verhaal halen die hun goed uitkomen. Voor Meles (premier van Ethiopië), Museveni (president van Uganda) en Mugabe (president van Zimbabwe) is dat bijvoorbeeld dat stabiliteit belangrijker zou zijn dan democratie. Dus lieten ze zich opnieuw herverkiezen zonder open en eerlijke verkiezingen. Verder zijn de Afrikaanse leiders blij dat er een alternatief blijkt te zijn voor wat wel eens de Washington Consensus wordt genoemd. Dat is het westerse ontwikkelingsmodel met zijn nadruk op liberalisering, democratisering en ontwikkeling van de particuliere sector. Hoewel de Chinezen ook voor dat laatste zijn, gaat dat in China gepaard met een belangrijke rol voor de overheid. Dat spreekt veel Afrikaanse landen ook aan.

Vergeleken met westerse hulp zijn de Chinezen terecht meer gericht op economische ontwikkeling en het verschaffen van infrastructuur. Maar ze laten zich aan mensenrechten weinig gelegen liggen, exporteren hun software om het internet te controleren en een hiërarchisch model waarin weinig ruimte is voor participatie van de bevolking. Zij

runnen de ontwikkelingsprojecten in plaats van de Afrikanen en China legt geen verantwoording af over wat er gegeven of bereikt is.

CONCLUSIES

Er is in Afrika door de toegenomen aanwezigheid van de Chinezen een nieuwe situatie ontstaan. Veel wetenschappers en niet-gouvernementele organisaties zijn daar erg kritisch over, bijvoorbeeld omdat de Chinezen zich niet altijd aan de arbeids- en milieuwetten houden. Maar veel Afrikaanse leiders zijn er blij mee, omdat het de afhankelijkheid van Europa en de Verenigde Staten vermindert.

Gewone mensen profiteren van de beschikbaarheid van goedkope Chinese producten, een verbeterde infrastructuur en Chinese bussen. Maar het zijn ook de gewone mensen in Afrika die beginnen te protesteren. Kleine handelaren bijvoorbeeld in Algerije en Zambia vinden dat de Chinese producten en handelaren hen van hun broodwinning beroven. Ook de Afrikaanse arbeiders die voor Chinese bedrijven werken protesteren, bijvoorbeeld in Mozambique en Congo. Dit protest kan uiteindelijk tegen China werken en dan kan het moeilijk zijn voor China om een miljoen landgenoten die in Afrika wonen te beschermen, zonder lokaal te interveniëren.

Dr. Meine Pieter van Dijk is econoom, hoogleraar *Water Services Management* bij het UNESCO-IHE Institute for Water Education in Delft en hoogleraar *Urban Management* bij het IHS & ISS van de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Reacties naar m.vandijk@unesco-ihe.org

1 M.P van Dijk (ed., 2009), The new presence China in Africa, downloadbaar bij Amsterdam university press www.aup.nl, of als <http://dare.uva.nl/aup/nl/record/323564>

2 F. Dikotter, Mao's great famine. London: Bloomsbury 2010.

3 M.P van Dijk, Different effects of globalization for workers and poor in China and India, Comparing countries, clusters and ICT clusters? In: Journal of Economic and Social Geography, Dossier Globalization and workers, Vol. 97, No. 5, 2006, pp. 463-470.

REISDAGBOEK KENIA

Tekst: Eric Smaling, SP-Eerste Kamerlid Foto: archief SP

Van 8 tot en met 15 mei 2011 brachten SP-leider Emile Roemer, Tweede Kamerlid Ewout Irrgang, Eerste-Kamerlid Eric Smaling en fractiemedewerker Riekje Camara een bezoek aan Kenia. Gedurende deze week bezochten zij diverse ontwikkelingsprojecten in het land. Spanning publiceert fragmenten uit het reisdagboek van Smaling.

MAANDAG

We komen op zondagavond aan in Kenia. Nairobi, de hoofdstad, is zo op het oog een ruim opgezette, groene stad met overal fel oranje en paarse bloemen. Het werkbezoek gaat van start op de Nederlandse ambassade. Die zal ons enorm tot steun blijken te zijn. We zullen veel plekken bezoeken en mensen spreken dankzij de bemiddeling van de ambassade. De plaatsvervangend ambassadeur Hans Docter praat ons bij over het land Kenia, maar ook over de regio. Met name buurland Somalië heeft de aandacht. Al twintig jaar (na de val van Siad Barre) is daar geen stabiel nationaal bestuur en dit heeft een ontwrichtende invloed op buurlanden als Kenia. Dit uit zich in de aanwezigheid van grote hoeveelheden vluchtelingen, in handel in wapens en in de 'piratenbusiness', om het zo maar uit te drukken. Vluchtelingen en piraten krijgen we nog te zien deze week. Kenia is wat minder arm dan de meeste Afrikaanse landen, maar toch moet bijna de helft van de mensen rondkomen van minder dan 2 dollar per dag. Het politieke systeem is op Britse leest geschoeid. Je kandideert je voor een partij in jouw kiesdistrict. Als je daar als winnaar uit de bus komt, word je Member of Parliament (MP). Vreemd genoeg lukte het niet om een MP te spreken te krijgen. Dat kan een aantal oorzaken hebben. Nederland spreekt zich zeer nadrukkelijk uit tegen de enorme corruptie waar Kenia maar niet van los komt. Het steunt daartoe vooral de private sector en niet-gouvernementele organisaties, want daar is wel resultaat mee te boeken. Verder zaten tijdens onze reis een aantal kopstukken uit de Keniase politiek (waaronder de zoon van vader des vaderlands Jomo Kenyatta) in Den Haag om het oordeel van het Internationaal

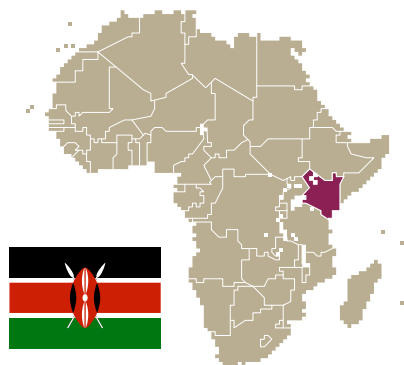
Strafhof aan te horen over hun rol tijdens de massale onlusten en moordpartijen na de verkiezingen van eind 2007. Ik was daar destijds bij aanwezig¹.

De eerste de beste middag staan we al in Kibera, de grootste sloppenwijk van Kenia (of zelfs van Afrika). Kibera is een gigantische wijk in de groene heuvels met huizen van modder en golfplaat. Zonder riolering, alles stroomt gewoon door de soms nog geen halve meter brede steegjes. Het stinkt, het is moeilijk lopen, maar de meeste mensen lachen vriendelijk naar ons. We bezoeken een aantal kinderen die naar het schooltje gaan dat geld krijgt van de Nederlandse hulporganisatie Edukans. Een van hen is Pacific. Pacific is een prachtige Afrikaanse meid van een jaar of twaalf. Haar vader overleed toen ze acht was. Met haar kleine zusje, moeder en twee broers leven ze in een hut van een bij drie meter. Een bed, een emmer als douche, en geen riolering. De kinderen slapen op de grond. Alleen Pacific gaat naar school, de broers verzamelen plastic. Zo bezoeken we nog drie kinderen met een vergelijkbaar verhaal. In het schooltje treffen we piepkleine klasjes aan. Boven in de school zijn slaapzaaltjes voor de wezen die daar permanent wonen. Aan het eind van het bezoek worden we meegenomen naar een zaaltje waar de kinderen een zang- en dansdemonstratie ten beste geven.

We dineren met Kees Broere, onder andere correspondent voor De Volkskrant en de NOS in Kenia.

DINSDAG

Op dinsdag bezoeken we diverse projecten van het Global Fund, het wereldwijde fonds tegen aids, malaria en tuberculose. Nederland is één van de grootste donateurs van dit Global

KENIA

Hoofdstad: **Nairobi**

Inwoners: **39 miljoen** (2009)

Landstaal: **Engels, Swahili**

Godsdienst: Protestant **45%**, Katholiek

33%, Moslim **10%** en overige **12%**

Nationaal inkomen per hoofd: **1.600 dollar**

Levensverwachting: **59,5 jaar**

Human Development Index: **0,597** (hier geldt, hoe hoger hoe beter. Nederland staat op 0,890)

Fund, met een bijdrage van zo'n € 54 miljoen per jaar. We beginnen bij een zogenaamd Sex Workers Outreach Program (SWOP), een hulpverleningsprogramma voor prostituees. De hulpverlening is breed opgezet en is gericht op zowel gedragsverandering, medische ondersteuning als structurele verbetering. We komen te praten met een aantal vrouwelijke en mannelijke prostituees. In het centrum leren zij onder meer hoe zij condooms moeten gebruiken en hoe zij zich weerbaarder kunnen maken door in groepen te werken. Daarna komen we aan bij drugsgebruikers. Met name heroïne is een probleem in Nairobi, met naar schatting zo'n 15.000 gebruikers. De medewerkers benadrukken dat zij graag zouden zien dat de verslaafden worden gezien als zieke mensen in plaats van als criminelen. Het gebruikerscentrum geeft mensen een plek om op adem te komen, te eten, te douchen en hun kleren te wassen. De medewerkers bezoeken ook de plaatsen in de stad waar veel gebruikers samenkomen om te gebruiken en delen daar onder meer schoon water uit en schone naalden in verband met hiv-preventie.

Onze trage tocht door het permanente verkeersinfarct Nairobi brengt ons vervolgens naar het Mbagathi District Hospital aan de andere kant van de stad waar kinderen en volwassenen worden behandeld vanwege hiv/aids. Het ziekenhuis behandelt ruim vijfduizend volwassenen en vijfhonderd kinderen. Daarna gaan we naar het grootste ziekenhuis van het land, het Kenyatta National Hospital, waar we worden meegenomen naar een tent achter het ziekenhuis. Het blijkt het TB-behandelingscentrum te zijn. Omdat de ziekte zo besmettelijk is en er nog geen andere ruimte beschikbaar is in het ziekenhuis zelf, maakt men nu gebruik van deze tent, geschonken door het Global Fund. Het ziet er van buiten uit als een grote partytent en doet een beetje absurd aan.

WOENSDAG

Het regent pijpenstelen in Nairobi als we om zes uur in de ochtend naar het vliegveld rijden. Met een vliegtuig van de WFP, de VN-voedselorganisatie, vliegen we naar Dadaab, het grote vluchtelingenkamp vlakbij de Somalische grens. Dadaab was bedoeld voor maximaal een kleine honderdduizend vluchtelingen, maar volgens de laatste tellingen zijn het er nu bijna 400.000. De reden daarvoor is de uitzichtloze burgeroorlog in buurland Somalië. Daarbij komt nog de droogte in de regio, waardoor op het moment van schrijven van dit stuk (eind juli) het kamp Dadaab en de hele regio volop in de schijnwerpers staan. Vreemd genoeg was er de week voor ons bezoek juist een grote overstroming geweest en zag het er, zeker voor die regio, erg groen uit. Na aankomst in Dadaab bezoeken we eerst het registratiecentrum voor nieuwe vluchtelingen. Vluchtelingen krijgen na registratie een kaart waarmee ze recht op een voedselrantsoen hebben. Het is rustig als we arriveren. De bewakers hebben de nieuwe vluchtelingen namelijk weggestuurd omdat de meeste computers niet werken vanwege het zand en het stof. Dadaab bestaat uit meerdere aparte kampen waarvan we er twee bezoeken. In het Ifo-kamp bezoeken we een lagere school. Onze lunch is op de 'compound'; een ommuurd terrein waar al het personeel van de VN-vluchtelingenorgani-

satie (UNHCR) en de andere hulporganisaties woont in simpele behuizingen. Daarna naar het andere kamp, waar de vluchtelingen hun problemen met ons delen. Er is onvoldoende voedsel, onvoldoende onderwijs voor de kinderen en vooral onvoldoende behuizing. Alhoewel 'behuizing' een woord is dat hier eigenlijk niet past. Het is bijna niet te beschrijven in wat voor piepkleine hutjes van takken, bedekt met wat plastic afval, mensen moeten wonen. Het leven is ook vrij uitzichtloos. Weinig vluchtelingen worden opgenomen door andere landen. De instroom is vele malen groter dan de uitstroom.

DONDERDAG

De donderdag staat in het teken van de piraterij. Vroeg in de ochtend nemen we een lokale vlucht naar Mombasa. Allereerst brengen we een bezoek aan Shimo La Tewa, een van de grootste gevangenissen in het land. In deze gevangenis is een speciaal deel vrijgemaakt voor de plaatsing van Somalische piraten. Direct bij binnenkomst zien we de piraten gehurkt in de gang zitten, twee aan twee vastgeketend. Op deze manier worden ze naar het ziekenhuis overgebracht voor behandeling. We worden geïnteresseerd door ze gadegeslagen. We arriveren op een grote binnenplaats met allemaal planten en vrolijk gekleurde muren met tekeningen van wilde dieren. De gevangenen hebben het zelf geschilderd. Het geheel doet eerder aan als een zomerkamp dan een gevangenis. De gevangenen dragen een wit-zwart gestreept pak als ze veroordeeld zijn en gewone kleding als ze verdachten

zijn. Allemaal lopen ze vrij rond, ze werken in de tuin of zijn met andere klussen bezig. We bezoeken de gaarkeuken en de voorraadkamer. Daarna bezoeken we een slaapzaal, een naaiatelier en een meubelmakerij. Het ziet er allemaal goed, schoon en indrukwekkend uit. De slaapzalen zijn weliswaar klein en volgestouwd met bedden, maar omdat er zoveel activiteiten worden aangeboden lijkt dat niet zo te deren. Het is niet zo dat ze de hele dag in hun cel moeten vertoeven. De hoofdbewaker legt ons uit dat alles er op gericht is om de gevangenen zo goed mogelijk te resocialiseren, zodat de teruggang naar de maatschappij zo soepel mogelijk verloopt. Ze kunnen cursussen volgen en naar school, alles om de kans op terugval te minimaliseren als ze eenmaal vrij komen. We besluiten ons bezoek bij de piraten. Zij worden apart gehouden van de andere gevangenen om diverse redenen: ze spreken geen Engels of Swahili, hebben een heel andere cultuur en krijgen ook ander voedsel. Sommige van de Keniaanse gevangenen vinden dat er sprake is van een voorkeursbehandeling – ook door de vele aandacht die er voor de piraten is vanuit de internationale gemeenschap – dus om jaloezie te vermijden eten en slapen zij apart. In de middag bezoeken we het gerechtsgebouw, om inzicht te krijgen in het Keniaanse rechtssysteem. We worden ontvangen op het kantoor van het hoofd van de magistratuur, Rosemelle Mutoka. Deze inspirerende vrouw vertelt ons behalve over haar bijzondere persoonlijke geschiedenis ook over de problemen die momenteel plaatsvinden met de berechting

van piraten. Sinds vorig jaar zijn er namelijk geen Somalische piraten meer berecht door de Keniaanse autoriteiten. Dit komt enerzijds doordat de rechtbank waar Rosemelle het hoofd van is, de magistratuur, wat min of meer te vergelijken is met een kantonrechter of een arrondissementsrechtbank, in feite helemaal geen mandaat heeft om zich bezig te houden met zaken die zich buiten het territorium van Kenia bevinden. Deze zaken zouden moeten worden overgedragen aan de zogenaamde High Court. De reden dat Kenia toch akkoord is gegaan met het opnemen en berechten van piraten is dat het ministerie van Buitenlandse Zaken daartoe een overeenkomst heeft getekend met de internationale gemeenschap. Maar noch de openbare aanklager, noch de rechtbanken zijn hierover ooit geraadpleegd. De openbare aanklager gooit nu roet in het eten, waarmee het stopzetten van de opname en berechting van piraten in feite een politiek probleem is geworden.

VRIJDAG

Op vrijdag gaan we per auto naar het westen, door de Rift-vallei, naar het Naivasha-meer. Het gebied staat bekend om de bloemenkwekerijen, met name rozen en anjers worden hier gekweekt. Vrijwel alle bloemen worden geëxporteerd naar de Europese markt. Eenmaal aangekomen bezoeken we Oserian. Dit bedrijf is in 1969 opgericht door een Nederlander en is ondertussen een van de grootste bloemenkwekerijen van Kenia. Naast een bloemenkwekerij beheren ze ook een groot natuurreservaat. Oserian heeft als Fair Trade gecertificeerd bedrijf verschillende onderscheidingen ontvangen voor de maatschappelijk bewuste manier waarop ze bloemen kweekt. Na een bezoek aan het laboratorium waar ziektevrij plantmateriaal wordt gekweekt brengen we een bezoek aan twee geothermale centrales. Navaisha ligt in een vulkanisch actief gebied en door de geothermale bronnen verwarmt Oserian de eigen kassen en produceert het bedrijf zijn eigen energie. We besluiten ons bezoek in het pakhuis. We worden in een pak gehesen en langs alle onderdelen van het productieproces geloodst. Honderden werknemers staan hier

rozen te verwerken. De rozen worden van een automatische band gehaald, op lengte gesorteerd, deels ontdaan van de bladeren en ingepakt. Dan worden ze naar Nairobi gebracht om met het vliegtuig naar Europa te worden gebracht (via Nederland), waar ze na enkele dagen in de supermarkt of de veiling liggen. Voordat we vertrekken vragen we nog naar de verhalen over seksuele intimidatie en corruptie. Naast de onafhankelijke controle van de verschillende certificeringen van Oserian is het goed om te horen dat de aanstelling van nieuw personeel door een comité wordt geregeld. Als dat slechts door een opzichter gebeurt is de kans groter dat er om seksuele gunsten en een geldbedrag gevraagd wordt.

ZATERDAG

De nacht van vrijdag op zaterdag is de enige die we buiten Nairobi doorbrengen, in het Tea hotel in Kericho. Om 8 uur 's ochtends zitten wij in een zaaltje bij Unilever: het begin van een dag over de theesector, een zeer belangrijk exportproduct voor Kenia. Hoewel India en China een veel hogere theeproduktie hebben, is Kenia het echte exportland. Egypte, Pakistan, de EU: overal gaat het naartoe. Thee wordt geproduceerd in plantages, zoals bij Unilever, en door kleine boeren. Tot de onafhankelijkheid in 1963 werden kleine boeren niet geacht thee te verbouwen. Nu produceren ze bijna 1,5 keer zoveel als de plantages. De velden zien er prachtig uit, één golvend groen tapijt is het. Overal zijn groepjes plukkers bezig. Ze plukken de bovenste twee of drie blaadjes. Als je de thee niet zou plukken en snoeien, worden het bomen.

Unilever is een van de grote spelers in de Keniaanse thee, o.a. via bekende merken als Lipton. We zijn extra benieuwd vanwege een rapport van de stichting SOMO (Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen) waarin allerlei misstanden naar voren komen. Zo zou langs etnische lijnen worden geworven en worden er van ondergeschikten geld en seksuele diensten verwacht in ruil voor een contract of andere privileges. Unilever realiseert zich dat deze problemen zich voor kunnen doen, heeft ze ook in kaart gebracht en

oplossingen aangedragen en doet van alles om de sociale omstandigheden voor de medewerkers op goed niveau te brengen. Vanwege de geringe duur van het bezoek onthouden wij ons van een conclusie. Net als bij het theebedrijf: we zijn passanten, we hebben geen gelegenheid om met groepen plukkers te praten, we spreken mensen van het topkader en die willen natuurlijk vertellen hoe succesvol de zaken verlopen.

We rijden over glibberige weggetjes van rode aarde en komen aan bij John Tanui, een theeboer. Zijn bedrijfje is een lust voor het oog. Want naast een veldje met thee, staan er bananen, maïs, suikerriet, kool en cassave. Hij heeft ook een koe. Het is een kruising tussen een lokale zeboue en een Fries. De melk verkoopt hij. Uiteindelijk komen we bij de theefabriek aan. Hier brengen de boeren hun groene blaadjes naartoe. De thee wordt gewogen en ze krijgen een bon mee. In de fabriek, gerund door de Kenya Tea Development Agency (KTDA), wordt de groene thee gedroogd, vermalen en verpakt, waarna de reis naar Mombasa kan beginnen: op naar de exportmarkt. KTDA is een echte boerenorganisatie, vroeger van de staat, nu van boeren voor boeren.

CONCLUSIE

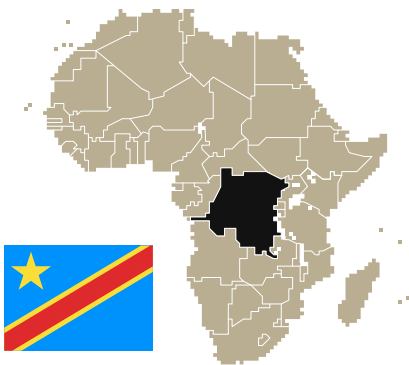
Het was een zeer goed gevulde week met een uiterst gevarieerd programma. Aanvankelijk was ik wat beducht: Emile Roemer op zijn eerste dag in Afrika al in een van de grootste sloppenwijken van het continent, gaat dat niet een beetje snel? Maar aan het eind stelden we vast dat het als werkbezoek buitengewoon effectief was geweest door de variatie aan politiek relevante onderwerpen. Het levert een hele dosis bagage, die benut kan worden in het debat over nut en noodzaak van ontwikkelingshulp. En tussendoor (met name tijdens de autotocht naar en van Naivasha en Kericho) krijg je ook een beeld van het land, van de schoonheid van het landschap, de afwisseling in de landbouw, van de bezigheden van mensen in dorpen en steden, van markten, kleine restaurantjes, slechte wegen, goede wegen, en als toegift, giraffen, zebra's en impala's.

1 Zie ook www.sp.nl/service/dossiers/globalisering/dagboekkenia2007/

CONGO, EEN GESCHIEDENIS

VAN REYBROUCK LAAT MENSEN AAN HET WOORD WIER LEVEN GETEKEND IS DOOR DE GESCHIEDENIS

Tekst: Kees Slager

CONGO

Hoofdstad: **Kinshasa**

Inwoners: **68,7 miljoen** (2009)

Landstaal: **Frans, Lingala, Kikongo, Swahili, Tshiluba**

Godsdienst: Christelijk **80%**

Nationaal inkomen per hoofd: **4.100 dollar**

Levensverwachting: **54,9 jaar**

Human Development Index: **0,489** (hier geldt, hoe hoger hoe beter. Nederland staat op 0,890)

Hoe beschrijf je de geschiedenis van een Afrikaans land waarvan vrijwel geen andere geschreven bronnen bestaan dan die zijn opgetekend door kolonistoren en missionarissen? Je kunt die bronnen kritisch beschouwen en proberen zo iets van de ware geschiedenis te weten te komen, maar het resultaat kan nooit meer worden dan een hopeloos ontoereikend verhaal.

De Vlaamse cultuurhistoricus David van Reybrouck is er de man niet naar om zo'n boek te schrijven. Hij publiceerde eerder romans en toneelstukken en bemoeide zich in zijn pamflet 'Pleidooi voor populisme' met de hedendaagse Europese politiek.

Als hij in 2003 besluit om de geschiedenis van Congo te beschrijven, is zijn eerste reflex dan ook niet om de Brusselse archieven in te duiken. Dat kan later wel, eerst stapt hij in een vliegtuig op zoek naar nog levende ooggetuigen van de geschiedenis van de enige Belgische kolonie. Tien van die reizen liggen ten grondslag aan zijn meeslepende boek 'Congo, een geschiedenis'.

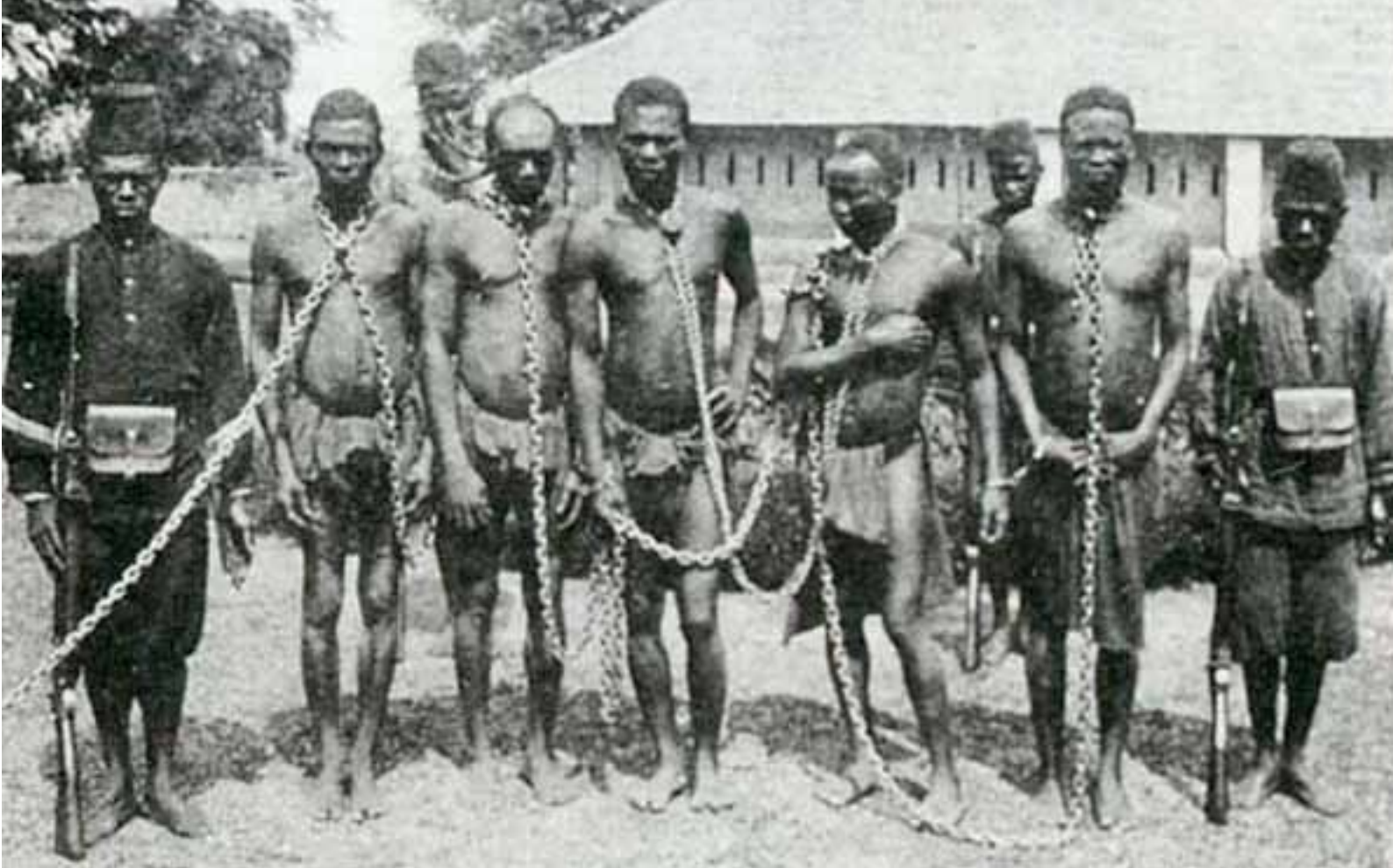
In de inleiding verantwoordt hij zijn aanpak: 'De geschiedenis is zoveel meer dan wat opgeschreven is. Dat geldt altijd en overal, maar zeker in gebieden waar slechts een smalle bovenlaag toegang heeft tot het geschreven woord. Ik wilde mensen interviewen, alledaagse individuen wier levensloop getekend is door de geschiedenis.' Verderop voegt hij eraan toe: 'Ik praat liever met gewone mensen dan met bewindsleden, ik leer meer van anekdotiek dan van retoriek.'

Hij kent de risico's van de gesproken geschiedenis ('Niets zo hedendaags als de herinnering'), maar wie zich

van de valkuilen bewust is, kan met de ooggetuigenverhalen de geschiedenis voller en tastbaarder maken. Dat doet Van Reybrouck. Hij sleept de lezer bijna zeshonderd pagina's mee op zijn vaak gevaarlijke tochten door het land en zijn geschiedenis. Je zit met hem in bedompte hutjes of op ontakelde kantoortjes, die hij in trefzekere zinnen beschrijft (want Van Reybrouck is een kijker), je hoort zijn gesprekken met de tientallen Congolezen, die hem beeldende fragmenten aanreiken voor wat uitgroeit tot een spannend maar tegelijk verbijsterend geschiedenisverhaal.

Dat verhaal begint bij de oudste, papa Nkasi, wiens foto op de omslag prijkt en die beweert in 1882 te zijn geboren en nog een van de 'boys' te hebben gekend van ontdekkingsreiziger Stanley toen die over de Congorivier zijn tocht van west naar oost maakte. Al luisterend naar die herinneringen, moet Van Reybrouck erkennen dat ze kloppen met wat er bekend is over die tijd, waarin de Congo Vrijstaat werd gesticht als privébezit van koning Leopold II.

Maar Van Reybrouck is niet de onderzoeker die dan alles in het werk stelt om te achterhalen of papa Nkasi inderdaad 126 jaar oud is en er zijn historici die hem dat verwijten. Het deert hem niet. Hij wilde immers niet 'de' geschiedenis van Congo schrijven,

Zo bracht Leopold II 'beschaving' naar Afrika

maar 'een geschiedenis', zijn eigen geschiedenis, waarin hij een karrenvracht aan historische feiten op een soepele manier mengt met de verhalen die hij op zijn reizen hoort. Na papa Nkasi volgt een bonte stoet van rebellenleiders, muzikanten, kindsoldaten, weduwen en stamoudsten tot en met papa Rovinsky, ooit gebombardeerd tot gemeentesecretaris omdat hij blind kon typen, die bij aankomst van de schrijver een trommel pakt om dit bijzondere bezoek ouderwets rond te bazuinen: 'De blanke is hier en zit in de fauteuil...'

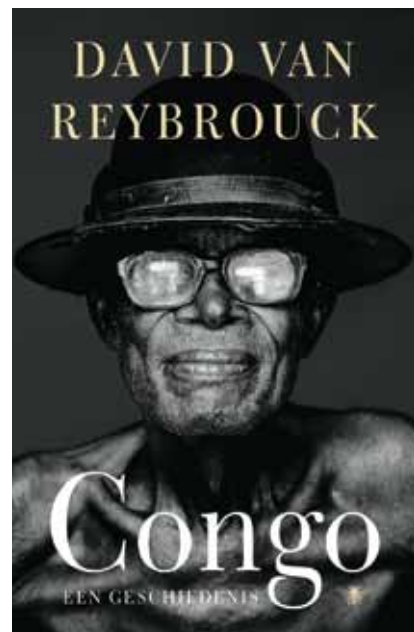
Dit boek is niet alleen een reisverslag vol prachtige zinnen en waarnemingen. Van Reybrouck heeft zich grondig gedocumenteerd en dus komen ook de mannen die sinds 1870 een hoofdrol speelden in dit land uitvoerig in beeld. Soms speelden ze even een heldenrol, maar dat veranderde stevast in z'n tegendeel, zowel bij de blanke kolonisatoren zoals koning Leopold II als bij de zwarte dictators zoals Mobutu en Kabila.

Opnieuw zie je in dit boek bewezen dat het een ramp kan zijn voor de mensen als ze wonen in een land met

een rijke bodem, waarin – zoals in Congo – koper, goud, diamant, uranium en zelfs 80 procent van de wereldreserve aan coltan (nodig voor de mobiele telefoon) te vinden zijn. Van Reybrouck ziet dat ook: 'Een zwakke staat met een schatrijke bodem, dat is vragen om problemen.' Er is dan al een rij verhalen gepasseerd over handjeklap tussen louche ondernemingen en corrupte leiders, over invallen van privélegertjes, vaak gesteund door buurlanden, die ook wel wat willen meepikken, over bendes die kindsoldaten rekruteren om hele landstreken te terroriseren en alles te stelen wat er te stelen valt.

En waar in het laatste hoofdstuk de geschiedenis verandert in een actueel reisverslag, waarbij het doen en laten van de Chinezen in beeld komt, daar blijft zijn cynische conclusie overeind: 'Politiek gesproken is Congo een ramp, economisch een paradijs – voor sommigen althans. Failed nation states zijn de succesverhalen van een dolgedraaid mondiaal neoliberalisme.'

Dit boek heeft terecht zowel de Libris Geschiedenisprijs als de Ako Literatuurprijs gewonnen.

David van Reybrouck, 'Congo. Een geschiedenis', Amsterdam: De Bezige Bij, 680 p., ISBN: 978 90 234 5866 1, € 24,90

BLUFPOKER

DE DUISTERE WERELD VAN HET INTERNATIONAAL RECHT

Tekst: Johan van den Hout

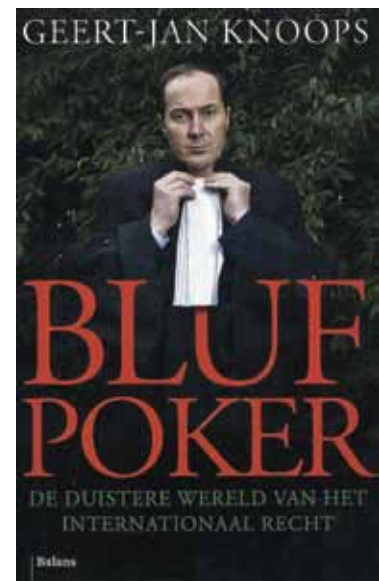
Ondanks de vernietigende recensies die het chaotisch geschreven en slordig geredigeerde boek 'Blufpoker' van advocaat Geert-Jan Knoop te verduren kreeg, is het een interessante bron over hoe het internationaal recht in de praktijk functioneert. Uit eigen ervaring weet Knoop te vertellen over de tribunalen voor Rwanda en Sierra Leone, en internationale strafzaken tegen Afghaanse generaals of Nederlanders in buitenlandse gevangenissen. Zijn centrale boodschap: overschat de mogelijkheden van het internationaal (straf)recht niet.

'Toen ik in 1999 mijn eerste zaak kreeg bij het Rwanda Tribunaal, had ik nooit verwacht elf jaar later tot deze conclusie te moeten komen', zo begint Knoop zijn boek. 'Het internationaal recht is onlogisch gecodificeerd en eigenlijk nergens expliciet beschreven, het is een collage van diverse bronnen. Het internationaal (straf)recht draagt vooral niet bij aan vrede en veiligheid.'

Elke verdachte in de beklaagdenbankjes van het Internationaal Strafhof (ICC) in Den Haag of bij VN-tribunalen zal stellen dat zijn proces een politiek spelletje is. Knoop geeft hen met een reeks voorbeelden deels gelijk. 'Nederland is lange tijd tegenstander geweest van het toelaten van Servië tot de EU, omdat onder anderen Karadzic en Mladic nog niet waren overgedragen aan het Joegoslavië-tribunaal. Economische belangen worden zo ingezet om het internationaal recht te beïnvloeden.' Ook druk om tot een bepaald oordeel te komen speelt een rol. De Amerikaanse ambassade in Liberia waarschuwde voor de gevolgen van een eventuele vrijspraak van ex-president Charles Taylor, zo bleek uit door Wikileaks gelekte telegrammen. 'Voor de verdachte', zo stelt Knoop, 'blijft de nare smaak in de mond dat de internationale politiek de straftribunalen wel degelijk in haar greep heeft.' Maar ook potentiële verdachten hebben politieke spierballen. Toen de UNHCR (het Hoog Commissariaat voor Vluchtelingen, een instelling van de Verenigde Naties) een rapport publiceerde waarin het Rwandese leger ervan werd beschuldigd honderden Hutu-vluchtelingen te hebben vermoord, liet president Kagame van zich horen: 'Hij dreigde zijn troepen terug te trekken uit de VN-vredesmissie in Darfur. Politiek en recht zijn hier wel heel sterk met elkaar verweven', aldus Knoop. Kagame laat zich er vooral op voorstaan de genocide van 1994 in zijn land tegen de Tutsi's te hebben beëindigd. De vraag is volgens Knoop hoe onafhankelijk dit soort rapporten is en wat de gevolgen ervan zouden moeten zijn. 'De VN blijft de antwoorden schuldig, en zolang blijft het voor burgers in Afrika onduidelijk wat zij daarmee opschieten.'

De vraag of het internationaal (straf)recht werkelijk een bijdrage levert aan vrede en veiligheid wordt volgens Knoop zelden gesteld. 'Dat is nog nooit wetenschappelijk vastgesteld.' Maar zijn eigen bevindingen in Afrika leiden hem wel tot de conclusie dat we van het internationaal recht op dit terrein niet te veel verwachtingen moeten hebben. 'Het tribunaal vertrekt weer als jullie zaken zijn

Geert-Jan Knoop, 'Blufpoker, de duistere wereld van het internationaal recht', uitgeverij Balans: Amsterdam 2011, 224 p., ISBN 9789460033568

afgehandeld. Maar ons volk blijft arm en op korte termijn begint de oorlog opnieuw', vertrouwt een oorlogsslachtoffer in Freetown hem toe. In 2015 zal de VN in totaal zo'n 6,3 miljard dollar hebben uitgegeven om via internationale tribunalen nog geen 150 personen te berechten, zo rekent Knoop ons voor. 'Er zijn wereldwijd geen andere projecten waarin zonder feitenonderzoek miljarden dollars worden gepompt.' Het Internationaal Strafhof in Den Haag wordt niet erkend door China, Rusland en de Verenigde Staten. Tot nu toe zijn door het ICC uitsluitend Afrikanen vervolgd en daardoor dreigt het strafhof zijn legitimiteit te verliezen. Ook alle lopende zaken van het ICC spelen zich af in Afrika. Door het VN-tribunaal in Sierra Leone, waar Knoop als advocaat werkzaam was, werden slechts tien personen berecht. Geen enkele vooraanstaande politicus of militair durfde daar te getuigen. 'Op dat zelfde moment verschenen voor de Sierra Leoneanse Waarheidscommissie ruim zesduizend mensen die wilden afrekenen met het duistere verleden', aldus Knoop. Dat relativeert het belang van het tribunaal in niet geringe mate.

Een oplossing is niet eenvoudig. 'Er is geen visie, geen coherent model', klaagt Knoop. Zijn oplossing is wat hij noemt een à la carte-menu: 'Per geval zal bekeken moeten worden welk model van berechting het best passend is; de ene keer een waarheidscommissie, de andere keer misschien een tribunaal.' Maar ook dat beantwoordt niet de door hem zelf gestelde vragen over de mogelijkheden of wenselijkheden van het internationaal (straf)recht. Vooral het temperen van té hoge verwachtingen van oorlogstribunalen lijkt de boodschap te zijn. Toch is het voor het eerst in de geschiedenis dat politieke leiders via internationale rechtspraak ter verantwoording worden geroepen: een hoopvol begin.

MEDICIJNEN VOOR WIE HET BETALEN KAN

Tekst: Ineke Palm

Twee miljard mensen hebben geen toegang tot essentiële geneesmiddelen, jaarlijks sterven daardoor onnodig 14 miljoen mensen. Wilbert Bannenberg, oprichter van Wemos en adviseur op het gebied van internationale volksgezondheid, zet zich al vele jaren in om dit onrecht te bestrijden. Bijvoorbeeld in Afrika, waar 23 miljoen mensen met hiv/aids zijn geïnfecteerd en velen sterven omdat ze de noodzakelijke medicijnen ontberen. Naast de tekortschietende zorg vormt het patentbeleid een belangrijke barrière voor de toegang tot medicijnen in ontwikkelingslanden. Tot 1995 mochten deze landen dure merkgeneesmiddelen goedkoop namaken op basis van de werkzame stof: generieke geneesmiddelen. Sinds 1995 is het TRIPS-verdrag (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) van kracht. Daardoor moesten ontwikkelingslanden uiterlijk in 2005 de strenge westerse patentwetgeving invoeren (met een monopolie voor twintig jaar); alleen de minst ontwikkelde landen hebben nog tot 2016 een uitzonderings clausule, die hopelijk verlengd gaat worden.

U was eind jaren negentig adviseur van de Zuid-Afrikaanse regering, tijdens de processen van de farmaceutische industrie tegen de regering-Mandela. Wat speelde er?

‘Het was net na de internationale boycot van Zuid-Afrika, die als neveneffect had gehad dat de Zuid-Afrikaanse farmaceutische industrie een monopoliepositie had. Aidsmedicijnen waren duur en alleen bereikbaar voor rijke witte mensen. Daarom wilde de regering de geneesmiddelenwet zo wijzigen dat import van goedkopere geneesmiddelen uit bijvoorbeeld India mogelijk werd. Het TRIPS-verdrag biedt namelijk wel speelruimte (flexibility) voor dit soort parallelimport of voor dwanglicenties. Zo kan het evenwicht worden bewaakt tussen de belangen van een octrooihoudend bedrijf en de belangen van de overheid, die de toegankelijkheid van de zorg wil borgen. De farmaceutische industrie kwam echter in verzet. Het proces over de toegestane flexibiliteit onder TRIPS duurde jaren. Omdat er dagelijks duizend mensen stierven, hebben we de publieke opinie ingeschakeld. We haalden patiënten die aan aids dreigden te overlijden naar de rechtbank. Onder druk van de internationale opinie heeft de industrie uiteindelijk in 2001 toegegeven. Dit proces berokkende de farmaceutische industrie veel

imago-schade. Daarom staakte zij het verzet tegen de import van generieke geneesmiddelen. Door dit (en een later) proces daalden de prijzen van een jaar AIDS remmers van merk-geneesmiddelen van 7000 naar 340 en die van generieke geneesmiddelen naar ongeveer 82 dollar per persoon per jaar. Toen de farma-industrie haar marktmonopolie in Zuid-Afrika niet langer via patenten kon verdedigen, werd het in heel Afrika mogelijk om generieke geneesmiddelen in te voeren. Dat heeft er mede toe geleid dat in Afrika inmiddels 3,9 van de 10,6 miljoen mensen die aids-geneesmiddelen nodig hebben die ook krijgen.’

India heeft inmiddels de strenge patentwetgeving moeten invoeren. Daarmee valt op termijn de belangrijkste producent van generieke geneesmiddelen voor Afrika weg.

‘India levert inderdaad een groot deel van Afrika’s generieke aidsmedicijnen. Vanwege de strenge patentwetgeving mag India geen geneesmiddelen meer namaken die vanaf 2005 gepatenteerd zijn. Dat ga je nu zo’n beetje merken, want geneesmiddelen komen zo’n zeven tot twaalf jaar na patentering op de markt (vanwege tests op werkzaamheid en veiligheid –red.) Voor oudere producten zijn nog wel generieken beschikbaar. Maar omdat de virussen langzaam resistent worden zijn gaandeweg nieuwe geneesmiddelen nodig. Anders dan tien jaar geleden weet de industrie dus zeker dat er rond de nieuwe medicijnen geen concurrentie uit India komt. Als straks de oude medicijnen niet meer werken zullen er alleen dure merkgeneesmiddelen zijn. ‘Sorry, je gaat dood’, wordt dan de boodschap.

Maar je kunt toch de flexibiliteit uit het TRIPS-verdrag gebruiken, omdat er gewaakt moet worden voor een evenwicht tussen de belangen van de industrie en de toegankelijkheid van zorg?

‘Je kunt wel een dwanglicentie of parallelimport invoeren, maar er is geen alternatief meer: geen generiek

geneesmiddel uit India. Dan zou je een fabriek moeten vinden die het product wil namaken op grond van een dwanglicentie, die weer kan vervallen. Dat doet geen fabriek. Bovendien mogen dwanglicenties in hoofdzaak voor eigen markt worden gebruikt, je mag hooguit 49 procent uitvoeren. Europa heeft bereikt dat elk land een daar gepatenteerd product mag namaken op basis van een bestelling van een ontwikkelingsland (de '30 augustus-procedure'). Men zag namelijk ook wel dat arme landen helemaal geen fabrieken hebben die voor eigen markt geneesmiddelen kunnen maken. Deze procedure is echter zo gecompliceerd dat maar één bedrijf zich eraan gewaagd heeft, een Canadees bedrijf, voor Rwanda, en dat was eens maar nooit weer. Het is dus theoretisch mogelijk, maar omdat het economisch en commercieel niet interessant is, is het gewoon voor de show: 'windowdressing'. Zonder generieke concurrentie hebben we geen dwangmiddelen om de farmaceutische industrie te dwingen de prijs te verlagen. Zelfs een dwanglicentie helpt niet als je geen fabriek hebt om ze na te maken. Dan stellen al die flexibiliteiten in het TRIPS-verdrag eigenlijk niets voor en heeft de farmaceutische industrie alle touwtjes in handen. Het hangt dan af van de politieke druk die we kunnen uitoefenen of farmabedrijven, omwille van hun reputatie, zo vriendelijk willen zijn om de prijs in ontwikkelingslanden te verlagen.'

Maar de industrie zal misschien niet opnieuw in een kwaad daglicht willen komen?

'Er zijn enkele goede voorbeelden, bijvoorbeeld Gilead. Dat bedrijf heeft acht generieke bedrijven, onder meer uit India en Zuid-Afrika, toestemming gegeven om producten na te maken voor verkoop in arme landen: een vrijwillige licentie dus. Ook GlaxoSmithKline lijkt van goede wil. Aan de andere kant zie je dat de farma-industrie prijsverlagingen voor tussenlanden weer wil afschaffen – er gelden grofweg drie prijsniveaus: voor rijke landen, allerarmste landen en tussenlanden. Vertrouwen op goed gedrag is niet voldoende. Als wij de *flexibilites* uit het TRIPS-verdrag willen gebruiken, zullen we een generiek geneesmiddel als drukmid-

Het TRIPS probleem dreigt verergerd te worden door een vrijhandelsverdrag waarover de Europese Commissie op het moment onderhandelt met India. Daarin wordt hogere bescherming van intellectueel eigendomsrecht gevraagd dan het vereiste minimum in TRIPS, in ruil voor betere toegang tot de Europese markt. Via 'data exclusivity' dreigt nu een extra barriere voor goedkopere geneesmiddelen te worden ingevoerd waarbij de tweede of derde producent van generieke geneesmiddelen zich voor 5-10 jaar niet mag beroepen op de veiligheids en werkzaamheidsgegevens van het bedrijf dat als eerste een registratie bij de geneesmiddelen autoriteiten aanvraag. Daardoor houdt de eerste producent een monopolie en blijft de prijs hoog.

del moeten hebben. Er is nu een fabriek in Oeganda gebouwd, een kopie van een fabriek van Cipla uit India. De Oegandese regering heeft deze fabriek gekocht van Cipla, dat ook de technische kennis en de mensen om de fabriek te runnen heeft geleverd. Ook de halffabrikaten komen van het Indiase bedrijf. De Indiase fabriek mag geen geneesmiddelen of grondstoffen meer namaken van een vanaf 2005 gepatenteerd geneesmiddel. Tot 2016 mag Oeganda, als minst ontwikkeld land, dat wel. Zo hebben we een sluiproute gevonden om de strenge patentwetgeving te omzeilen. De minst ontwikkelde landen zullen zo zelf capaciteit moeten opbouwen. Daar hebben ze wel hulp bij nodig, zoals kennisoverdracht. Nederland zou hier veel meer aan kunnen doen, bijvoorbeeld met de kennis die we nu in Oss hebben. Het TRIPS-verdrag verplicht rijke landen zelfs tot kennisoverdracht.'

Moeten we het hele patentbeleid, het octrooisysteem niet ter discussie stellen? In elk geval de verplichtingen van het TRIPS-verdrag voor ontwikkelingslanden schrappen?

'Ja, zonder meer. We zijn duidelijk tegen de grenzen van het octrooisysteem aangelopen, ontwikkelingslanden hebben daar last van. Niet alleen vanwege te hoge prijzen, ook omdat er te weinig wordt geïnvesteerd in onderzoek naar ziekten in arme landen. We hebben een model dat niet werkt als de markt alleen maar bestaat in armoedelanden, met armoedeziekten of tropenziekten. De wereld moet dus een ander model vinden om nieuwe geneesmiddelen te ontwikkelen. Dat is niet makkelijk, maar ook niet onmogelijk. De discussie loopt al enkele jaren in de Wereld Gezondheids Organisatie (WHO), vooral vanuit de ontwikke-

lingslanden, die daar een meerderheid hebben. Maar de USA, EU en Japan hebben 88 procent van alle patenten in handen en beschermen de markt. De patenten in de armste ontwikkelingslanden niet laten werken zou inderdaad een goede maatregel zijn. Het is duidelijk bewezen dat het patentsysteem niet werkt in de armste landen, dus laat het daar dan ook niet van kracht zijn. Om de ontwikkeling van nieuwe geneesmiddelen te bevorderen zou je kunnen zeggen: geef 500 miljoen dollar aan wie het probleem oplost. Dan gaan we voor een redelijke prijs alle medicijnen van jullie kopen, maar dan de prijs laag maken voor ontwikkelingslanden.'

Hoe zie je de toekomst voor Afrika in op dit vlak?

'De farmaceutische industrie heeft even pas op de plaats moeten maken met die aidsmedicijnen, omdat er geduchte concurrentie was uit India. Maar die droogt nu op en nieuwe concurrentie, zoals uit Oeganda, is nog niet voldoende georganiseerd. En het probleem is veel groter dan alleen aids. Binnen tien jaar wordt de grootste sterfte in ontwikkelingslanden veroorzaakt door hart- en vaatziekten, hoge bloeddruk, suikerziekte en kanker. Omdat ook daar mensen langer gaan leven, en het tabaksgebruik daar ook toeneemt. Veel meer mensen zullen chronisch medicijnen nodig hebben. Voor die markt verdedigt de industrie het patentrecht, daarvoor heeft ze wel wat water in de wijn willen doen bij de aidsmedicijnen. Dat gaat niet gebeuren voor de chronische ziekten van de toekomst in Afrika. Daarvoor zullen geneesmiddelenpatenten naar verwachting een nog veel groter probleem gaan vormen.'

DE POLITIEKE HETZE VAN PROFESSOR ELZINGA

Tekst: Ronald van Raak, SP-Tweede Kamerlid

Foto: Sake Elzinga

Professor Elzinga wil ik feliciteren met zijn eerste lustrum. Al vijf jaar voert Douwe Jan Elzinga een politieke strijd tegen de afdrachtregeling van de SP, het laatst in zijn column in Binnenlands Bestuur van 24 juni 2011. Elzinga is hoogleraar Staatsrecht aan de Rijksuniversiteit Groningen, maar ook actief lid van de PvdA, onder meer als redacteur van Socialisme en Democratie, het blad van het wetenschappelijke bureau van de partij. Ik vind het prima als professoren actief zijn in de politiek. Ik neem Elzinga echter kwalijk dat hij hierbij willens en wetens onwaarheden blijft verkondigen. Nog kwalijker vind ik dat hij gemeenten en provincies aanzet om de wet te overtreden.

De SP heeft een afdrachtregeling, net als de meeste andere partijen. Op deze manier investeren wij in onze vrijwilligers. Het percentage afdracht verschilt echter per partij: bij de PvdA is dat 2 procent, bij CDA en D66 3 procent en bij GroenLinks en de PvdD 15 procent. Bij de SP is de

afdracht veel hoger, dat is een afspraak die wij met onze leden hebben gemaakt. In tegenstelling tot veel andere partijen accepteren wij geen geld van commerciële sponsors, door deze hoge afdracht proberen wij onze onafhankelijkheid te bewaren.

De redeneringen die Elzinga door de jaren heen in zijn columns geeft zijn niet altijd even helder, maar twee argumenten komen telkens terug. De afdrachtregeling van de SP zou in strijd zijn met de onafhankelijkheid van politici. Maar net als bij andere partijen is onze regeling gebaseerd op een overeenkomst tussen de partij en de kandidaat-volksvertegenwoordiger of -bestuurder. De afdracht van de SP zou volgens Elzinga bovendien strijdig zijn met de regel dat we stemmen zonder last. Maar ook hier onderscheidt de SP zich in niets van andere partijen.

Behalve met argumenten komt professor Elzinga in zijn columns met allerlei verdachtmakingen. De SP zou

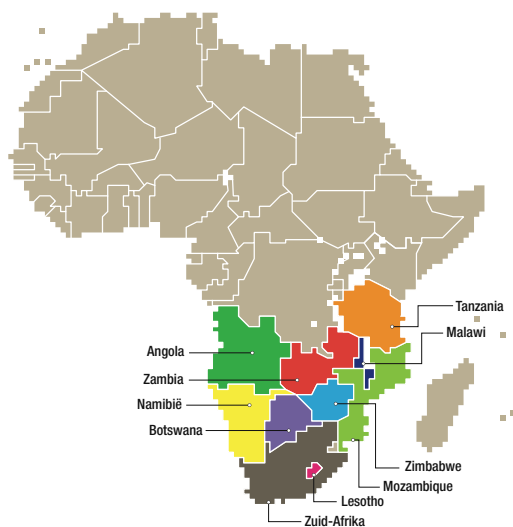
‘de rijkste partij zijn’ en allerlei ‘twijfelachtige constructies’ gebruiken. Veel andere partijen zijn waarschijnlijk veel rijker dan de SP. Hoeveel, dat weet ik niet, partijen hoeven hun sponsors nog steeds niet openbaar te maken. De afdrachten van de SP zijn wel openbaar. Mensen kunnen giften aan partijen ook aftrekken van de belasting. SP’ers kunnen dat eveneens doen – zonder daar persoonlijk voordeel bij te hebben. In een reactie op de kritiek van Elzinga en anderen verbaasde fiscaal econoom Leo Visser zich in Het Financieele Dagblad van 19 oktober 2007 dat iedere Nederlander blijkbaar giften mag aftrekken, behalve SP’ers.

Het enige verschil tussen de afdrachtregeling van de SP en die van andere partijen is van organisatorische aard. Om onnodige bureaucratie te voorkomen maken SP’ers gebruik van een cessie, waarin zij overheden vragen vergoedingen over te maken naar de rekening van de partij. Die houdt de afgesproken afdracht in en maakt de afgesproken vergoeding over. Deze cessie is niet in strijd met de onafhankelijkheid van politici, omdat zij evenals de afdracht vrijwillig is. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten stelde in VNG Magazine van 9 juni 2006 dat het niet aan overheden is om te bepalen naar welke rekening politici hun vergoedingen overmaken.

Het is de eigen keuze van professor Elzinga om zijn titel te misbruiken voor het voeren van partijpolitiek. Maar de oproep van Elzinga aan gemeenten en provincies om de afspraken met SP’ers te verbreken is niet anders te typeren dan als een politieke hetze. SP’ers houden zich aan de wet, gemeenten en provincies moeten de cessieverzoeken dan ook gewoon uitvoeren.

HUGH MASEKELA, 'COAL TRAIN'

Tekst: Sjaak van der Velden

In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw kwam de strijd tegen de Apartheid in Zuid-Afrika tot een hoogtepunt. Jongeren in Soweto gaven een heel nieuwe dimensie aan de strijd, die tot dan vooral via de geëigende kanalen van het ANC was gevoerd. De strijd ging een geheel nieuwe fase in en werd daarbij ondersteund door talloze kunstenaars. Uit Zuid-Afrika gevluchte artiesten maar ook westerse muzikanten als Paul Simon.

Velen herinneren zich het lied 'Free Nelson Mandela' van de Special AKA (een voortzetting van de ska-groep The Specials) uit 1984. Of het in 1988 wereldwijd uitgezonden Free Mandela concert vanuit Wembley in Engeland. De liedtekst van deze Rijke Rooie Leven is geschreven door Hugh Masekela, een van de vele Zuid-Afrikanten die tijdens het Apartheidsbewind de wijk namen naar het buitenland. Masekela is geboren in Kwa-Guqa, Witbank, in 1939 en begon al op jonge leeftijd trompet te spelen. Met zijn talent bouwde hij een muzikale carrière op. Hij had altijd oog voor de ongelijkheid in zijn land. Na de

schietpartij in Sharpeville in 1960, toen 69 mensen door de politie werden doodgeschoten omdat ze tegen de pasjeswetten van de regering protesteerden, verlieten Masekela en vele anderen het land. In de Zuid-Afrikaanse diaspora ontmoette hij onder meer zijn landgenote Miriam Makeba met wie hij optrad en ook in het huwelijk trad.

Hugh Masekela, de man met de trompet, heeft gespeeld met vele grote artiesten, van Louis Armstrong tot Bob Marley, Paul Simon (op 'Grace-land') en Fela Kuti. In zijn muziek heeft hij echter tot de dag van vandaag veel aandacht voor het lijden en de strijd van het volk van Zuid-Afrika. Zijn bekendste liedjes zijn 'Soweto Blues' (gezongen door Makeba) en 'Bring him back home', dat de officiële herkenningmelodie werd van de tour die Mandela over de wereld maakte na zijn vrijlating. Het nummer 'Coal Train' is van zijn album 'Waiting for the Rain' uit 1985. Hij bezingt daarin de zwarte mijnwerkers die uit vele landen in Afrika naar Johannesburg trokken. Hoe zij werden geronseld om diep onder de grond de rijkdommen omhoog te halen. In die rijkdommen delen was er voor hen echter niet bij.

In 1896 werden in Zuid-Afrika winbare hoeveelheden goud ontdekt en vanaf dat moment werden er arbeiders geronseld in Mozambique. Een paar jaar later was al tweederde van de arbeiders afkomstig uit die Portugese kolonie. De mannen kregen een contract voor 18 maanden, zonder enige garantie op een nieuwe overeenkomst na afloop van die periode. Omdat mijnarbeid lichamelijk heel zwaar is, werden de arbeiders streng medisch gekeurd en kregen ze

ook tijdens de duur van het contract goede medische zorg. Daarna was het weer met recht hun eigen zorg en trok de mijnonderneming zijn handen van hen af. Midden jaren tachtig van de vorige eeuw waren er jaarlijks ongeveer 480.000 zwarte mijnwerkers actief in de goudmijnen van Zuid-Afrika. Een enorme massa mensen die afkomstig waren uit vrijwel heel zuidelijk Afrika, tot Zambia en Tanzania aan toe (landen die overigens niet genoemd worden in het lied van Masekela). De grootste groep kwam trouwens uit Zuid-Afrika zelf (58 procent) en het toenmalige Tuisland Transkei (31 procent). Door de regels van de Apartheidsstaat mochten ook de Zuid-Afrikanten zich niet vrij bij de mijnen vestigen. Allen werden gehuisvest in barakken en ze werden meestal naar nationaliteit gescheiden.

Zulke grote groepen ongeschoolde en vaak analfabete mannen, ver van huis en haard en vooral van hun vrouwen; dat was natuurlijk vragen om moeilijkheden. Drankmisbruik en agressie zijn van oudsher bekende uitlaatkleppen voor mannen in dergelijke omstandigheden, maar ook muziek, en vanaf midden jaren zeventig grote stakingsbewegingen.

Masekela gaf vanuit zijn ballingschap in diverse nummers uiting aan de onvrede van zijn landgenoten. Het lied 'Coal Train' is een prachtig voorbeeld hiervan omdat hij daarin laat zien hoe de mijnwerkers leefden, op een manier die aansprekender is dan tientallen rapporten over hetzelfde onderwerp. De 72-jarige trompettist kreeg dan ook terecht een daverend applaus toen hij op 12 augustus jl. optrad in het Amsterdamse Concertgebouw.

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 70

There is a train that comes from Namibia and Malawi
 There is a train that comes from Zambia and Zimbabwe,
 There is a train that comes from Angola and Mozambique,
 From Lesotho, from Botswana, from Swaziland,
 From all the hinterland of Southern and Central Africa.
 This train carries young and old, African men
 Who are conscripted to come and work on contract
 In the golden mineral mines of Johannesburg
 And its surrounding metropolis, sixteen hours or more a day
 For almost no pay.

Deep, deep, deep down in the belly of the earth
 When they are digging and drilling that shiny mighty evasive
 stone,

Or when they dish that mish mesh mush food
 into their iron plates with the iron shank.

Or when they sit in their stinking, funky, filthy,
 flea-ridden barracks and hostels.

They think about the loved ones they may never see again
 Because they might have already been forcibly removed
 From where they last left them

Or wantonly murdered in the dead of night
 By roving, marauding gangs of no particular origin,
 We are told they think about their lands, their herds
 That were taken away from them

With a gun, bomb, teargas and the cannon.

And when they hear that Choo-Choo train

They always curse, curse the coal train,

The coal train that brought them to Johannesburg.

*Een trein komt uit Namibië en Malawi
 Een trein komt uit Zambia en Zimbabwe
 Een trein komt uit Angola en Mozambique
 Uit Lesotho, Botswana, en Swaziland,
 Uit het hele achterland van zuidelijk en centraal Afrika.
 De trein vervoert jonge en oude Afrikanen
 die zijn aangenomen voor contractwerk
 In de goudmijnen van Groot-Johannesburg
 Zestien uur of langer per dag voor een habbekrats.*

*Diep, diep, diep onder in de buik van de aarde.
 Als ze graven en boren in die glanzende, machtige ongreijbare rots,*

*Of als ze die slappe mielpap op hun ijzeren borden met ijzeren
 handvatten kwakken*

*Of als ze rusten in hun stinkende, vieze en van de vlooiën vergeven
 hostels en barakken*

Dan denken ze aan hun geliefden die ze misschien nooit meer zien

Omdat ze misschien al met geweld zijn gedeporteerd

Uit de huizen waar ze hen voor het laatst zagen

Of midden in de nacht zijn afgeslacht

Door rondtrekkende, plunderde benden van onduidelijke herkomst.

Men zegt ons dat ze denken aan hun land en kudden

Die van ze zijn afgenomen

Met een geweer, bom, traangas en een kanon.

En als zij de Choo-Choo trein horen

Dan verloeken ze de kolentrein

De kolentrein die ze naar Johannesburg bracht.

Voor een live-versie van het nummer Coaltrain, Google op Hugh Masekela en klik op 'video's'

NIET WÉÉR DIE HONGER IN AFRIKA

ERIC SMALING
SP-EERSTE KAMERLID

Een enorm vluchtelingenkamp in Noordoost-Kenia, Dadaab, is voortdurend in het nieuws vanwege droogte en de grote toestroom van uitgehongerde Somaliërs. Riekje Camara, Emile Roemer, Ewout Irrgang en ik zijn daar in mei geweest. Toen was het gebied, wonderlijk genoeg, net geteisterd door overstromingen. Het was er erg groen. Het gebied waar het kamp is gevestigd is normaal gesproken woestijnachtig. Er wordt geen landbouw bedreven en het normale landgebruik is nomadische veehouderij.

De kranten staan nu vol van de hongerverhalen over deze regio. De FAO becijfert dat er 1,1 miljard euro nodig is, een schijntje vergeleken bij Griekenland, zelfs als je Rutte laat uitrekenen hoeveel daarnaartoe moet. Wat ons na ons bezoek in mei bijbleef was niet de honger, want de voedselvoorziening leek redelijk in orde. Het was de uitzichtloosheid die knaagde. De wetenschap dat er bijna achtduizend baby's waren waarvan de ouders

óók in het kamp waren geboren. Dadaab is de derde stad van Kenia geworden qua inwonersaantal, al zie je dan niet één normaal huis, maar alleen houten staketsels met plastic zeil eroverheen. Het enorme niets doen, dat viel op. 'De uitvreter' van Nescio was een van de verhalen uit mijn schooltijd die me zijn bijgebleven. Japie, de hoofdpersoon, houdt zich daarin bezig met 'versterven'. Het is een manier om de tijd te doden. Nu zijn Afrikanen daar toch al heel goed in, maar dit was confronterend voor mij, voor ons, zo gewend als we zijn om onze dagen vol te plannen met van alles en nog wat.

Krant en televisie ademen nu hongermoeheid. De toon is: hoe bestaat het toch dat we nu weer met zo'n hongernood te maken hebben? Hebben we dan niks geleerd? Wat kunnen we erover zeggen? Ten eerste: die vluchtelingenkampen zijn er vanwege politieke instabiliteit en geweld in Somalië, niet vanwege droogte. Ten tweede: de droogte die er wel is, is tijdelijk en niet typisch Afrikaans. Droogtes worden een probleem wanneer ze over meerdere jaren aanhouden (de Sahel in de jaren zeventig en tachtig) en wanneer een regering het lang uit het nieuws houdt (Ethiopië, 1984). Tegenwoordig zijn aardsatellieten dermate geavanceerd dat je droogtes en honger steeds beter kunt zien aankomen. Ten derde: de landbouwproductie in Afrika is structureel te laag. De oplossing is gelegen in het beter op elkaar afstemmen van overschotten en tekorten binnen Afrika. Daartoe moet beleid worden gevoerd dat boeren stimuleert om meer te produceren, moet er aan voorraadbeheer worden gedaan en moeten transport en logistiek worden verbeterd. Nu komt al twintig jaar lang het voedsel voor de kampen in Dadaab via de haven van Mombasa uit andere delen van de wereld. Uit delen waar via overheids-

subsidies systematisch overschotten worden geproduceerd. Het streven moet geheel gericht zijn op zoveel mogelijk produceren in de regio. De vluchtelingen kunnen daarin een rol spelen.

Dat laatste is overigens makkelijker gezegd dan gedaan. Kenia is niet te benijden: het biedt gastvrijheid (de kampen), maar de vluchtelingen kunnen er niet uit. Tegelijkertijd worden hele wijken van Nairobi en Mombasa bewoond door redelijk welgestelde Somaliërs. Er gaat, naar verluidt, veel piratengeld om in die wijken. De handel in qat, het stimulerende plantje dat ze zo graag kauwen en dat goed groeit op de flanken van Mount Kenya, loopt als een trein en grote hoeveelheden wapens zijn de poreuze, lange grens tussen Somalië en Kenia al overgestoken. De sterk gegroeide onveiligheid in Nairobi is er een rechtstreeks gevolg van.

Die 1,1 miljard: ik hoop dat het wordt opgehaald, maar het blijft noodhulp. Met die 1,1 miljard wordt niet het pad ingeslagen naar een robuuster voedselsysteem voor Afrika, wordt niet gekeken hoe buurlanden van falende staten als Somalië geholpen kunnen worden het hoofd te bieden aan de ontwrichting en wordt niet het effectieve pad gekozen om een land als Somalië weer enigszins in het gareel te krijgen, hoe moeilijk dat ook is.